

Rusya'nın Ukrayna'ya Yönelik Silahlı Saldırıları İçin İleri Sürdüğü Gerekçelerin Uluslararası Hukuk Bağlamında Değerlendirmesi^(*)

Review of the Justifications Put Forward by Russia for Its Armed Attacks on Ukraine in context of International Law

Dr. Öğr. Üyesi Nesrin DABANLIOĞLU ALANUR^(**)

Öz

Uluslararası hukuka aykırı davranan hiçbir devlet bu aykırılığı kabul etmemekte, aksine devletler aykırılık teşkil eden fiillerini meşru göstermek için uluslararası hukukun temel normlarını çarpıtarak birtakım tezler veya sözde gerekçeler ileri sürebilmektedir. Ukrayna'nın Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'ne (NATO'ya) üye olmak için girişimlerde bulunması ve dolayısıyla NATO'nun üye sayısını artırarak sınırlarını doğuya doğru genişletmesinin yarattığı kaygıyla hareket eden Rusya Federasyonu'nun (Rusya) 24 Şubat 2022'de Ukrayna topraklarına yönelik başlattığı saldırılarını uluslararası hukuk bağlamında meşrulaştırmak için halkların kendi kaderini tayin hakkı, iyileştirici ayrılma teorisi, davetle müdahale, bireysel meşru müdafaa ve kolektif meşru müdafaa hakkı, önleyici meşru müdafaa, insancıl müdahale gibi bir dizi sözde hukuki gerekçeye dayanması da bunun en yakın örneğidir. Rusya'nın, Batılı devletlerin açıkça uluslararası hukuka aykırı olan veya uluslararası hukuka uygunluğu tartışmalı olan askeri müdahalelerini, kendi saldırı eylemlerini meşrulaştırmak için emsal göstermesi, Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarının uluslararası toplumun geniş bir kesimi tarafından uluslararası hukuka aykırı kuvvet kullanımı olarak kabul edilmesine engel olmamıştır. Bu makalede Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırıları bakımından uluslararası toplum nezdinde meşru algısı yaratmak için ileri sürdüğü gerekçeler, genelde uluslararası hukuk özelde BM Şartı bağlamında analiz edilerek, hiçbirinin hukuki dayanağı olmadığı ve dolayısıyla Rusya'nın kuvvet kullanımının uluslararası hukuka aykırı olduğu sonucuna varılmaktadır.

^(*) Araştırma Makalesi / Makale Geliş Tarihi: 30.03.2023 - Makale Kabul Tarihi: 28.08.2023
DOI: 10.56701/shd.1273814

^(**) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Hukuk Anabilim Dalı, Erzincan- Türkiye
E-posta: ndabanlioglu@erzincan.edu.tr
Orcid No: <https://orcid.org/0000-0002-3896-9787>

Anahtar Kelimeler

Rusya, Ukrayna, İşgal, Uluslararası Hukuk, Kuvvet Kullanma, İyileştirici Ayrılma, Kendi Kaderini Tayin Hakkı, Davetle Müdahale, Bireysel Meşru Müdafaa, Kolektif Meşru Müdafaa, Önleyici Meşru Müdafaa, İnsancıl Müdahale.

Abstract

Any state that violates international law does not accept that its action is contrary to international law. Instead of accepting this violation, the states can put forward some theses or baseless justifications by distorting the basic norms of international law in order to justify its acts against international law. The use of a number of legal justifications such as the right of peoples to self-determination, remedial secession theory, intervention by invitation, the right of individual self-defense and collective self-defense, preventive self-defense, and humanitarian intervention in order to justify the attacks launched in the territory of Ukraine on February 24, 2022 by the Russian Federation, (acting with the concern created by Ukraine's attempts to become a member of the North Atlantic Treaty Organization (NATO) and therefore expanding its borders to the east by increasing the number of NATO members), is the most recent precedent for this situation. Although Russia has shown the military interventions of "the West", which are clearly against international law or whose compliance with international law is controversial, as a precedent to legitimize its own offensive actions, Russia's attacks on Ukraine are considered by a large part of the international community as the use of force against international law. In this article, the justifications put forward by Russia to create the perception of legitimacy for Russia's attacks against Ukraine in the eyes of the international community are analyzed in the context of international law in general, and the UN Charter in particular and it is concluded that none of them has a legal basis and therefore Russia's use of force is unlawful in terms of international law.

Keywords

Russia, Ukraine, Invasion, International Law, Use of Force, Remedial Secession, The Right of Self-Determination, Intervention by Invitation, Individual Self-Defense, Collective Self-Defense, Preventive Self-Defense, Humanitarian Intervention.

GİRİŞ

Uluslararası toplumun görüşü, Soğuk Savaş'ın Sovyetler Birliği tarafından kaybedildiği yönündedir. 26 Aralık 1991'de sona eren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinin dağılması ile Varşova Paktı'nı oluşturan ve Sovyetler Birliği'nin etkisi altında hareket eden Doğu Avrupa devletlerinde komünist rejimler devrilmiş, söz konusu devletler yavaş yavaş batılı değerlerin etkisi altına girmeye başlamıştır. Bir başka ifadeyle, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının uluslararası örgütlenme açısından ortaya çıkardığı en önemli gelişmelerden biri Sovyetler Birliği'nin parçası olan ve dağılmayla bağımsız hale gelen devletlerin kademeli olarak Avrupa Birliği¹, NATO² gibi Batılı ittifakların bir parçası olmaya başlamasıdır. Bu durum batılı

¹ AB'nin doğuya doğru en büyük genişlemesinin yaşandığı dönem olan 2004'te Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya dâhil on yeni üye devlet Birliğe katılmıştır. Romanya 2007'de Birliğe dâhil olmuştur.

² Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya 1999'da NATO'ya katılmış, ardından 2004'te Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovakya ve Slovenya ittifakin bir parçası haline gelmiştir.

devletlerin liderliğini yaptığı bazı ittifakların doğuya doğru sınırlarını genişletmesi anlamına gelmektedir. Özellikle NATO gibi bir askeri ittifakın Rusya'nın sınırlarına kadar dayanması Rusya'da siyasi, askeri birçok kaygıya neden olmuştur.

Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırılarının tarihsel geçmişini daha iyi anlayabilmek için Ukrayna'ya ait olan Kırım'ın 2014 yılında Rusya tarafından ilhakını kısaca ele almak gerekecektir. Ukrayna Parlamentosu 22 Şubat 2014'te görevlerini yerine getirmediği gerekçesiyle Rusya destekli cumhurbaşkanını görevden almış ve bu şekilde ülkenin Avrupa Birliği ile daha yakın ilişkiler tesis edeceği bir gelecek istediğini açıkça ortaya koymuştur. Bunun ardından yaşanan en önemli gelişme Rusya'nın 2014'te Ukrayna'nın özerk bölgesi olan Kırım'ı ilhakıdır. İlhakın uluslararası hukuka aykırı bulunması nedeniyle uluslararası toplumun gösterdiği tepkiye yanıt olarak Rusya, Kırım halkının %96'sının Rusya ile birleşme düşüncesinden yana olduğunu ortaya koyan bir referandum sonucunu göstermiş³, uluslararası hukukta kendi kaderini tayin hakkının devletlerin toprak bütünlüğü ile siyasi bağımsızlığını ihlal edecek şekilde kullanılmamasına rağmen Kırım halkının bu hakka dayanarak Rusya'ya bağlanmak istediğini belirtmiştir⁴. Rusya'nın Kırım'ı ilhakı BM Genel Kurulu tarafından da kınanmıştır⁵.

Mart 2014'te Rusya tarafından Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Bölgesi'nin ilhakından yakın bir zaman sonra Donetsk ve Luhansk şehirlerinin bulunduğu Ukrayna'nın doğusundaki Donbass bölgesinde Rusya yanlısı ayrılıkçı grupların protestoları gerçekleşmiştir. Nisan 2014'te ayrılıkçılar Rusya'nın yardımıyla söz konusu bölgelerin kontrolünü ele geçirmiş ve isyancılar her iki şehirde de bağımsızlık için referandum yapılması çağrısında bulunmuş, kendilerini koruması için açıkça Rusya'nın bölgeye "barış gücü" göndermesini talep etmiştir⁶. Mayıs 2014'te Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in isyancılara referandumu erteleme çağrısı

³ 18 Mart 2014'te Rusya'nın uluslararası hukuka aykırı olarak Kırım'ı Rusya'nın bir parçası ilan ederek fiilen ilhak etmesini meşrulaştırmak için Rusya Devlet Başkanı Putin'in uluslararası topluma verdiği yanıtlardan biri de Rusya'nın Kırım bölgesi ile güçlü tarihsel bağlarının olduğu ve Kırım'ın Rusça konuşan halkının 2011'de yaşanan olaylardan sonra baskıdan korkması nedeniyle Rusya'dan yardım talep etmesidir. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için, bkz. Oleksandr Merezhko, "Crimea's Annexation by Russia-Contradictions of the New Russian Doctrine of International Law", *Heidelberg Journal of International Law*, 75 (2015).

⁴ Press Release, GA11493, Resolutions: 68th Session, General Assembly General Assembly Adopts Resolution Calling Upon States Not to Recognize Changes in Status of Crimea Region (27 March 2014), <https://press.un.org/en/2014/ga11493.doc.htm> (E.T:20.03.2023)

⁵ UNGA Resolutions, 68/262, *Territorial integrity of Ukraine* (27 March 2014). BM Genel Kurulu, Rusya'nın eylemlerini 58 çekimser oy, 11'e karşı 100 oyla kınadı. Ayrıca, Genel Kurul kararı, Rusya'yı BM Şartı'na ve Dostane İlişkilere İlişkin Uluslararası Hukukun İlkeleri Hakkında 1970 Bildirgesi'ne uymaya çağırmıştır. Dostane İlişkiler Bildirgesi, başka bir ülkedeki isyancı bir gruba yardım etmenin hedef ülkenin "toprak bütünlüğünü" tehdit edeceğini ve devletlerin bu tür eylemlerde bulunmaktan kaçınma görevi olduğunu belirtmektedir.

⁶ <https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-crisis/separatist-leaders-in-eastern-ukraine-seek-russia-s-help-to-repel-ukrainian-army-kremlin/2511815> (E.T:20.03.2023)

yapmasına rağmen gerçekleşen ve katılım düzeyinin yüksek olduğu referandum sonuçları seçmenlerin çoğunun Ukrayna'dan siyasi bağımsızlık kazanma ve Rusya'ya bağlanma düşüncesini desteklediğini göstermiştir. Fakat referandum süreci ve sonucu birçok devlet tarafından eleştirilmiş ve hukuka aykırı olduğu kabul edilmiştir.

Sözde Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti bağımsızlıklarını ilan ettikten hemen sonra Rusya Federasyonu'na katılmak istemiş ve Rusya, o aşamada bu talebe açıkça yanıt vermemiştir. İki referandumun ardından Ukrayna ordusu ile ayrılıkçı isyancılar arasında yaşanan şiddetli çatışmalar, Ukrayna'nın doğu bölgesinde binlerce can kaybına ve çok sayıda insanın evlerini terketmek zorunda kalmasına neden olan bir kaosa yol açmıştır. Donbas bölgesinde aylarca süren çatışmayı sona erdirmek için Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı (AGİT) himayesinde Belarus'un Minsk kentinde Rusya, Ukrayna, AGİT (Üçlü Temas Grubu) ve iki ayrılıkçı bölgenin temsilcilerinin bir araya geldiği kapsamlı görüşmelerin ardından 5 Eylül 2014'te bir barış anlaşması (Minsk Protokolü veya Minsk I Anlaşması) imzalanmıştır. Ancak, söz konusu anlaşma, Donbass'taki çatışmaları durdurmayı başaramamış ve bunu 12 Şubat 2015'te imzalanan gözden geçirilmiş ve güncellenmiş bir Minsk II Anlaşması' takip etmiştir. Söz konusu anlaşmayla, Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk bölgelerine 3 yıllık geçici bir süre için daha geniş özerklik verilmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmanın imzalanmasının ardından silahlı çatışmalar yatışsa da hiçbir zaman tamamen sona ermemiş ve anlaşma hükümleri hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanmamıştır. Sonraki yıllarda artan gerilimin ortasında, 2021'de Rusya Federasyonu'nun Ukrayna sınırı boyunca askeri varlığını artırdığı ortaya çıkmıştır.

Aksini iddia etmesine rağmen, Rusya'nın Ukrayna'ya karşı bir askeri operasyon başlatmaya hazırlandığı yönünde spekülasyonlar arttığı bu süreçte, Rusya, düşmanca bir hareket olarak gördüğü NATO'nun Ukrayna'yı içine alması ve Ukrayna'yla daha

⁷ Minsk Anlaşmaları için "andlaşma" terimi yerine "anlaşma" teriminin kullanılması resmi ve yasal açıdan daha uygundur. "Anlaşma" ifadesi, bu uluslararası belgelerin yasal olmayan (bağlayıcı olmayan) karakterini vurgulamaktadır. "Andlaşma" terimi, Minsk Anlaşmalarının hukuki niteliği konusunda kamuoyunu ve uluslararası toplumu yanıltıcı nitelikte uluslararası andlaşmalarla özdeşleştirilmesine yol açmakta ve böylece belgeleri akdeden taraflar için bağlayıcı olduğunu düşündürmektedir. Ancak, uluslararası andlaşmalar hukuku kurallarına göre (1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi ve 1986 Viyana Devletlerle Uluslararası Örgütler veya Uluslararası Örgütlerle Uluslararası Örgütler Arasındaki Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi) uluslararası andlaşma, sadece devletler ve uluslararası örgütler arasında akdedilen anlaşmaları ifade etmektedir. Sözde Donetsk Halk Cumhuriyeti ve Luhansk Halk Cumhuriyeti, devlet veya uluslararası örgüt olarak kabul edilmediğinden taraflarının hepsinin devlet veya uluslararası örgüt olmadığı-bir başka ifadeyle uluslararası andlaşma akdetme yetkisine sahip olmadığı- bu belge hukuki değil ancak siyasi ve ahlaki bağlayıcılığı olan bir belge olarak kabul edilmelidir. Ayrıca, bir anlaşmanın bağlayıcı bir uluslararası hukuk belgesi olarak kabul edilmesi isteği belgede geçen ifadelerden de anlaşılmalıdır. Ancak, Minsk Anlaşmaları bir uluslararası andlaşma olarak kabul edilemez, çünkü bu belgelerin tarafları imzalandığı sırada yasal bağlayıcılığı konusunda net bir tutum ortaya koymamışlardır. Bu durum, anlaşmaları resmi uluslararası anlaşma olarak kabul etme konusunda bilinçli bir isteksizliği gösterir.

yakın iş birliğine girmesi ihtimaline itirazlarını açıkça dile getirmiştir. Durumu yatıştırmaya yönelik, birkaç haftalık bir süre boyunca hem Ukrayna hem de Rusya ile birçok devlet ve uluslararası örgüt ile kapsamlı diplomatik görüşmeler yapmıştır. Rusya Devlet Başkanı Putin'in 21 Şubat 2022'de Ukrayna'nın doğusundaki Rusya yanlısı ayrılıkçıların sözde yönetimlerinin (Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin) tanınmasına dair karamameyi imzalamasının⁸ ardından, Rusya Federasyon Konseyi ertesi gün Ukrayna'ya karşı kuvvet kullanılmasına izin vermek için harekete geçmiş ve Rus askeri birlikleri her iki bölgeye de girmiştir. Bunu 24 Şubat'ta Putin'in Ukrayna'yı "askerden arındırmak (silahsızlaştırmak)" ve "Nazilerden arındırmak" gerekçesiyle "özel bir askeri operasyon" duyurusu izlemiştir. Ukrayna'ya karşı kara kuvvetlerinin konuşlandırılması, hava saldırıları ve füze silahlarından oluşan önemli bir askeri harekât başlatılmıştır. Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı uluslararası alanda geniş çapta kınanmıştır. Rusya'nın vetosu, BM Güvenlik Konseyi'nin olaya ilişkin kınama kararı almasını engelse de 2 Mart 2022'de gerçekleştirilen olağanüstü özel oturumda BM Genel Kurulu, Rusya'nın Ukrayna'ya saldırılarını kınayan ve Rus askeri birliklerinin Ukrayna'dan derhal geri çekilmesini talep eden bir kararı ezici bir çoğunlukla kabul etmiştir⁹. BM Genel Kurul kararları, Güvenlik Konseyi kararlarının bağlayıcı niteliğinin aksine tavsiye niteliğinde olmasına rağmen, bu karar uluslararası toplumun saldırılara olan tepkisini açıkça ortaya koyarak söz konusu askeri müdahale karşısında çoğunluğun, eylemin uluslararası hukuka aykırılığı tezini savunduğunu düşündürmesi bakımından önemli bir adımdır. NATO¹⁰, AB¹¹, AGİT¹² dahil olmak üzere diğer pek çok örgüt de benzer şekilde Rusya'nın eylemlerini kınamıştır. Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi daimi üyesi olması sebebiyle sahip olduğu veto hakkını kullanabileceği göz önünde bulundurulursa, Rusya'ya karşı BM Güvenlik Konseyi kararıyla yaptırım uygulama ihtimali bulunmamaktadır. Ancak, ABD ve Birleşik Krallık dâhil pek çok devlet ve Av-

⁸ Rusya 21 Şubat 2022 de sözde Donetsk Halk Cumhuriyeti ile Luhansk Halk Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ve egemenliğini tanımış daha sonra bu bölgelerin liderleri ile dostluk, iş birliği ve karşılıklı yardım antlaşmaları imzalamıştır.

⁹ Genel Kurul kararı 35 çekimser oyla 5'e (Rusya, Suriye, Beyaz Rusya, Eritre ve Kuzey Kore aleyhte oy kullanmıştır) karşı 141 oyla kabul edildi. Bkz. UN Doc. GA/12407, 2 March 2022. <https://press.un.org/en/2022/ga12407.doc.htm> (E.T:20.03.2023). Ayrıca, BM Genel Kurulu, 7 Nisan 2022'de Rusya'nın İnsan Hakları Konseyi üyeliğinin askıya alınmasına karar verdi. Bu gelişme özellikle Rusya'nın Ukrayna'ya saldırıları sürerken Ukrayna'nın Buça kentinde, Ukraynalı sivillerin toplu olarak öldürülmesi olayının ardından gerçekleşti.

¹⁰ Kuzey Atlantik Konseyinin açıklaması için bkz. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192404.htm (E.T: 20.06.2023); AB'nin Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırıları karşısında tutumunu ortaya koyan rapor hakkında bkz. <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9503/CBP-9503.pdf> (E.T: 21.03.2023)

¹¹ Bkz. <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/> ((E.T: 21.03.2023)

¹² Bkz. <https://www.oscepa.org/en/news-a-media/press-releases/2022/osce-troika-secretary-general-osce-pa-president-and-secretary-general-strenuously-condemn-russia-s-attacks-in-ukraine-s-civilian-centres> ((E.T: 21.03.2023)

rupa Birliği, Ukrayna'ya yönelik eylemlerine son vermesi için baskı uygulama amaçlı Rusya'yı zayıflatmaya, uluslararası alanda izole etmeye yönelik bankacılık ve finansal hizmetler sektörüne ilişkin önemli tedbirler ve finansal varlıkların dondurulması gibi bireylere yönelik tedbirler dâhil kapsamlı birçok yaptırım uygulamıştır. Buna rağmen her iki tarafın askeri kuvvetleri ve Ukraynalı siviller de dâhil olmak üzere iki tarafta da ağır kayıplara ve Ukraynalı sivillerin evlerini terk etmek zorunda kalmalarına neden olan silahlı çatışmalar günümüzde de devam ederken diğer yandan Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalesini meşru gösterme çabası çerçevesinde ileri sürdüğü gerekçelerin uluslararası hukuk bağlamında sorgulanması gerekmektedir.

I. KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI VE İYİLEŞTİRİCİ AYRILMA TEORİSİ

Self determinasyon hakkı, bir devletin istediği yönetim biçimini, hükümet biçimini herhangi bir dış müdahale olmaksızın serbestçe seçebilmesini, ülkesinin sahip olduğu doğal kaynaklar ve zenginlikler üzerinde kendi yararına serbestçe tasarrufta bulunabilmesini kapsaması yanında, bir halkın bağımsız bir devlet kurmak dâhil istediği devlete bağlı olmayı seçme hakkını (dış self-determinasyon) içermektedir¹³. Kendi kaderini tayin hakkı (self determinasyon hakkı), BM Şartı¹⁴ başta olmak üzere ikiz sözleşmeler olarak da bilinen BM Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi (md. 1) ile BM Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi (md. 1)¹⁵ gibi çeşitli uluslararası sözleşmelerde tanınmış bir haktır.

Henüz evrensel ve üzerinde uzlaşılmış net bir tanımı olmamakla birlikte uluslararası hukukta *jus cogens* norm (uluslararası hukukun emredici normu)¹⁶ niteliğinden söz edilen bu hak *erga omnes* (herkese karşı ileri sürülebilen) bir yükümlülüğü ifade etmektedir¹⁷. Uluslararası Hukuk Komisyonunun çalışması

¹³ Enver Bozkurt vd. Devletler Hukuku (Ankara, Yetkin Yayınevi, 11. Basım, 2021), 176-180; Hüseyin Pazarıcı, Uluslararası Hukuk (Ankara, Turhan Kitabevi, 19. Basım., 2020), 146-148; Malcolm N. Shaw, Uluslararası Hukuk, çev. ed. İbrahim Kaya, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 8. Basım, 2017), 88-89.

¹⁴ Self determinasyon hakkı, BM'nin amaçlarının sıralandığı BM Şartı'nın 1/2. maddesinde, "uluslar arasında, halkların hak eşitliği ve halkların self determinasyon hakkı ilkesine saygı üzerine kurulmuş dostça ilişkileri geliştirmek ve dünya barışını güçlendirmek için diğer önlemleri almak" şeklinde ifade edilmiştir.

¹⁵ 16 Aralık 1966'da BM Genel Kurul'un 2200 A (XXI) sayılı kararıyla İkiz Sözleşmeler olarak da ifade edilen Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi kabul edilmiş ve New York'ta devletlerin imza ve onayına sunulmuştur. Sözleşmeler, sırasıyla 23 Mart 1976 ve 3 Temmuz 1976 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

¹⁶ 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi 53. maddesine göre, *jus cogens* norm, "Bir anlaşma yapılması sırasında milletlerarası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından milletlerarası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin milletlerarası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir milletlerarası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur." şeklinde tanımlanmıştır.

¹⁷ Pigrau, Antoni, "Reflections On The Effectiveness Of Peremptory Norms And Erga Omnes Obligations Before International Tribunals, Regarding The Request For An Advisory Opinion From The Inter-

olan “Devletlerin Uluslararası Haksız Fiillerinden Kaynaklanan Sorumluluğuna İlişkin Taslak Maddelerin” 48. maddesine göre uluslararası toplumun tamamının menfaatinin korunmasına yönelik bir yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde uluslararası toplum adına herhangi bir devletin bu yükümlülükle ilgili sorumluluğu ve zarar gören tarafın zararının tazmin edilmesini talep etme hakkı vardır. Self determinasyon hakkının da bir erga omnes nitelikli norm olarak kabul edilmesinin sonucunda halkların kendi kaderini tayin hakkının ihlal edildiği durumlarda tüm devletlerin önlem alması gündeme gelebilecektir¹⁸. Uluslararası Adalet Divanı da 1995 yılında aldığı Doğu Timor kararında self determinasyon hakkının erga omnes niteliğine vurgu yapmıştır¹⁹. Ancak, bir halkın bağımsız bir devlet kurmasını da içermesi nedeniyle bu hak, çağdaş uluslararası hukuk sisteminin merkezinde yer alan ve kökleri mevcut sınırların korunmasını ifade eden *uti possidetis* ilkesine dayanan devletlerin toprak bütünlüğü ilkesiyle çatışır görünmektedir. Devletin ülkesel bütünlüğü ilkesi BM Şartı'nın da temel ilkelerinden biri olarak kabul edilmiştir. Sıkı şartlara tabi tutulmaması halinde uluslararası düzende tehlike yaratabileceğinden, genel kabul bu hak çerçevesinde ayrılmanın gerçekleşebilmesinin şartlarının sınırlı tutulmasıdır²⁰.

national Court Of Justice On The Chagos Islands”, *Questions of International Law*, 55 (2018), 133; Uluslararası hukukta *erga omnes* (Latince karşılığı: herkesle ilgili, herkese karşı) yükümlülükler kavramı, devletlerin bir bütün olarak uluslararası topluluğa karşı sahip olduğu belli yükümlülükleri ifade etmektedir. Bu yükümlülükler doğal hukuk yaklaşımına dayalı olarak daha da gelişen uluslararası hukukta, rızaya dayalı devletler arasındaki karşılıklı ilişkilerin ötesine geçmeyi sağlamaktadır. Uluslararası hukukta sorumluluğun ileri sürülmesi hakkı sadece doğrudan mağdur olanlar için tanınmıştır. Halbuki evrensel uluslararası değerlerin ve tüm uluslararası toplumun menfaatlerinin korunabilmesi için doğrudan zarar olmasa bile tüm uluslararası toplum tarafından uyulması istenebilecek ve aynı zamanda herkese karşı ileri sürülebilecek bazı normlar olmalıdır. *Erga omnes* kavramı bu ihtiyacın sonucudur. Kısacası *erga omnes* yükümlülükler uluslararası hukukta herkese karşı ileri sürülebilen yükümlülükleri ifade etmektedir. *Jus cogens* normlardan doğan yükümlülüklerin hepsinin *erga omnes* niteliğe sahip olmasına karşılık tam tersinin söz konusu olmadığını belirtmek gerekir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Başlar, “Uluslararası Hukukta “Erga Omnes” Kavramı”, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 22/2 (2002), 75-108.

¹⁸ Bkz. Matthew Saul, “The Normative Status of Self-Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of The Right?”, *Human Rights Law Review*, 11/4 (2011), 633.

¹⁹ *Case Concerning East Timor (Portugal v. Australia)*, International Court of Justice (ICJ), 30 June 1995; Ayrıca bkz. Yaşar Ehtibarlı, *Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu* (Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016), 132.

²⁰ Kendi kaderini tayin hakkının bir hak olarak bu şekilde sınırlandırılmasının açık sebepleri vardır. BM Genel Kurulunun belirttiği gibi “her etnik, dinsel veya dilsel grup devlet olma iddiasında bulunsaydı parçalanmanın önüne geçilemez ve barış, güvenlik ve refaha ulaşmak çok daha zor hale gelirdi”. An Agenda for Peace, 17.06.1992, UN Doc. A/47/277 [5], para. 17, <http://www.un-documents.net/a47-277.htm> (E.T:20.03.2023); Self determinasyon hakkının tek taraflı ayrılmaya sadece sınırlı durumlarda imkân tanıdığı hususu, Kanada Yüksek Mahkemesi'nin Quebec'in Kanada'dan ayrılmasının meşruluğuna ilişkin istişari görüşünde vurgulanmıştır. Quebec'in ayrılmasına ilişkin Kanada Yüksek Mahkemesi Kararı: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>. (E.T:20.03.2023)

SSCB'den ve Yugoslavya'dan ayrılarak bağımsız olan devletler örneğinde olduğu gibi, uluslararası hukuk, anayasal normlar ve prosedürler çerçevesinde uygulandığı sürece rızaya dayalı ayrılmayı yasaklamamaktadır²¹. Tek taraflı ayrılmanın ise kural olarak sadece sömürgelikten kurtulma bağlamında ve haksız askeri işgale tâbi bir bölgenin geri alınması durumunda izin verilmektedir²². Genel kabul self determinasyon hakkının halk²³ olarak tanımlanan bir grubun tek taraflı olarak ayrılması için istendiği zaman bir gerekçe oluşturamayacağı yönündedir²⁴.

1970 tarihli Birleşmiş Milletler Anlaşmasına Uygun Olarak Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Bildirisi'nde²⁵, bu belgede yer alan hiçbir ifadenin eşit haklar ve kendi kaderini tayin etme ilkesine uygun olarak hareket eden, dolayısıyla ırk, inanç veya renk ayrımı yapmaksızın bölgeye ait tüm insanları temsil eden bir hükümete sahip egemen ve bağımsız devletlerin toprak bütünlüğünü veya siyasi birliğini tamamen veya kısmen parçalayacak veya bozacak herhangi bir eyleme izin verecek veya teşvik edecek şekilde yorumlanmayacağı açıkça belirtilmiştir²⁶. Buna paralel şekilde 1993 tarihli İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda kabul edilen Viyana Bildirisi²⁷ ve Eylem Programında hiçbir ayırım yapmadan tüm toplumu temsil eden bir hükümete sahip devletlerde bu haktan yararlanılamayacağı öngörülmüştür. Bu sebeple, doktrinde mefhumu muhalifinden yapılan yorumla tüm toplumun temsil edilmediği devletlerde halkların söz konusu haktan yararlanarak bağlı

²¹ Pazarıcı, 147.

²² İşgal Altındaki Filistin Bölgesinde Bir Duvar İnşasının Hukuki Sonuçlarına İlişkin UAD'nın danışma görüşünde belirtilmiştir. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* (Advisory Opinion) [2004] ICJ, Rep. 136, para. 118.

²³ Uluslararası hukuk hakkın öznesi olan "halk" kavramının nasıl tanımlanacağına ilişkin net bir kriter ortaya koyamamakla birlikte doktriner bir tanım olarak UNESCO'nun 1989 UNESCO Uluslararası Halkların Hakları Kavramının Daha Fazla İncelenmesi Konusunda Uzmanlar Toplantısı'nda uluslararası uzmanlar tarafından sunulan "Nihai Rapor ve Tavsiyeler"de yapılan "halklar" tanımı dikkate alınabilir. Bkz. <https://atom.archives.unesco.org/international-experts-meeting-on-further-study-of-concept-of-peoples-rights> (E.T:20.03.2023). Uluslararası devletler topluluğunun, Ukrayna'nın tüm halkını "bölünmemiş bir benlik" olarak kabul ettiğini, hukuk biliminde hâkim bir konuma sahip olan çoğunlukçu perspektif görüşünün benimsenerek kendi kaderini tayin hakkını kullanacak olan "halk" kavramının burda karşılanmadığına ilişkin görüş için bkz. Loqman Radpey, "Remedial Peoplehood: Russia's New Theory on Self-Determination in International Law and its Ramifications beyond Ukraine", <https://www.ejiltalk.org/remedial-peoplehood-russias-new-theory-on-self-determination-in-international-law-and-its-ramifications-beyond-ukraine/> (E.T:20.03.2023)

²⁴ James Richard Crawford, *The Creation of States in International Law* (Oxford University Press, 2. Edition., 2007), 124.

²⁵ UN. General Assembly (25th session, 1970), A/RES/2625(XXV).

²⁶ BM Genel Kurulu 24.10.1970 tarih ve 2625 (XXV) sayılı Birleşmiş Milletler Şartı'na Uygun Olarak Devletler Arasında Dostane İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri için bkz. <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm> (E.T:20.03.2023)

²⁷ Bölüm I, para. 2; <https://www.ohchr.org/en/about-us/history/vienna-declaration>

oldukları devletten ayrılabilceği ileri sürülmektedir²⁸. Ancak böyle bir yorum uluslararası hukuk tarafından henüz teyit edilmediği gibi doktrinde ve içtihatlar da da yeterince destek görmemektedir²⁹ ve halen tartışmalı bir husustur³⁰. Genel kabul bir halkın ancak sömürgeci devlet tarafından yönetilmesi durumunda ayrılma hakkının mümkün olduğudur. Bu koşulun sağlanmadığı durumda halkların ancak mevcut devletlerinin çizeceği çerçevede kendi kaderini tayin hakkını elde etmesi beklenir³¹. Nitekim bazı yazarlara göre bu hakkın bütünüyle *jus cogens* olarak kabul edilmesi, hak ihlallerinin ileri sürülmesinin artmasına ve şiddetin derinleşmesine neden olabilir. Bir görüşe göre devletin ülkesel bütünlüğünü bozmak için kullanılan self determinasyon iddiası *jus cogens* niteliğe sahip değildir³². Bu hakkın sadece sömürge halkları ve yabancı tahakkümünde olan halklarla ilgili yönlerinin *jus cogens* statüsünde olduğudur³³.

Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlığını tanıma konusunda Rusya'nın ileri sürdüğü gerekçe ise bir halkın ana devlet tarafından zulme uğradığı ve ciddi insan hakları ihlallerine maruz kaldığı sömürge dışı durumlarda gündeme gelebilen “iyileştirici ayrılma (çözüm amaçlı ayrılma)” teorisidir³⁴. İyileştirici ayrılma teorisi ile insan haklarının sistematik, ağır ve uzun vadeli ihlali halinde bir devletten ayrılmanın baskıyı sona erdirmek için son çare olabileceği öne sürülmektedir³⁵. Rusya, Kırım'ı ilhakını haklı çıkarmak için Kırım halkının kendi kaderini tayin hakkına dayandığı gibi Donbass bölge halkının da iyileştirici ayrılma teorisi çerçevesinde kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğunu ileri sürmüştür.

²⁸ Jure Vidmar, “Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice”, *St Antony's International Review*, 6/1 (2010), 37.

²⁹ Bu yönde sınırlı sayıda kararlardan biri olan Kanada Yüksek Mahkemesi söz konusu hakkın sınırlı tutulması gerektiğini belirtmenin yanında, kararında hükümete ulaşımın engellendiği toplulukların bu haktan yararlanabileceğini ima eden bir yorum ortaya koymuştur. *Reference re Secession of Quebec* [1998] 2 SCR 217 [126], Quebec'in ayrılmasına ilişkin Kanada Yüksek Mahkemesi Kararı: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>. (E.T: 20.03.2023)

³⁰ Pazarıcı, 147.

³¹ Bkz. Roy M. Hanna, “Right to Self-Determination in In Re Secession of Quebec”, *Maryland Journal of International Law*, 23/1 (1999), 213.

³² Jorri Duursma, Fragmentation and The International Relations of Micro-States: Self Determination and Statehood, *International Comparative Law Quarterly*, 46/4, (1996), 103.

³³ Bkz. Ehtibarlı, 131.

³⁴ Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin 24 Şubat 2022 tarihli konuşmasında, “zorbalığa maruz kalan insanları koruma ve orada yaşayan milyonlarca insanın soykırımını durdurma” amacından söz ederek, Donbas Halk Cumhuriyetlerini tanıma kararının temel nedeninin bu olduğunu belirtmiştir. Putin konuşması: <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67843>. Ancak uluslararası toplumun çoğunluğu tarafından Rusya Federasyonu'nun kararı Ukrayna'nın toprak bütünlüğü ve egemenliğinin ihlali olarak kabul edilmiştir.

³⁵ Evan M. Brewer, “To Break Free from Tyranny and Oppression”, *Vanderbilt Law Review*, 45/1 (2012), 245; Bkz. John R. Ablan, “Signal and Affirm: How the United Nations Should Articulate the Right to Remedial Secession”, *Vanderbilt Law Review*, 45/1 (2012), 211-243.

Uluslararası Adalet Divanı (UAD), *Burkina Faso-Mali Sınır Anlaşmazlığı* davasında *uti possidetis* ilkesine atıf yaparak kendi kaderini tayin etme hakkı bağlamında sömürge koşulları dışında önceliğinin ayrılıkçı kuralların uygulanması değil sınırların korunması olduğunu ileri sürmüştür³⁶. Bangladeş ve Kosova'nın her birinin bağlı oldukları devletlerden ayrılmaları iyileştirici ayrılma doktrinini destekleyen durumlar olarak belirtilse de bunların hiçbiri devlet uygulamasının iyileştirici ayrılmayı yasal bir hak olarak kabul ettiğini kanıtlamamaktadır³⁷. Bu nedenle, iyileştirici ayrılma doktrini yalnızca zayıf teorik temellere sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda bu teorinin devlet uygulamasında da yeterince desteklenmediği söylenebilir.

Rusya destek verdiği Donbass bölgesinin Ukrayna'dan ayrılma durumunu kendi içinde uluslararası topluma meşru gösterme çabasıyla iyileştirici ayrılma teorisine dayansa da bu teori, insan hakları normlarının ciddi şekilde ihlal edildiği, bir halkın bağlı olduğu devlet tarafından zulme maruz bırakılması gibi “aşırılık” teşkil eden durumlarda tartışma konusu olabilmektedir. Rusya, Bölge halkının kendi topraklarında kendi dillerini konuşmak, kendi geleneklerini ve kültürlerini korumak için mücadele ettiklerini ileri sürmenin ötesinde Ukrayna güçleri tarafından korku ve soykırıma maruz kaldıklarına dayanarak tanıma kararını gerekçelendirmiştir³⁸. Rusya, bölge halkının Ukrayna Hükümeti tarafından soykırıma uğratıldığını ileri sürse de bu iddiasını kanıtlayacak hiçbir delil bulunmamaktadır. Bu sebeplerle iyileştirici ayrılma teorisi, uluslararası hukukta kabul edilmiş olsaydı dahi ayrılmanın uluslararası hukuka uygun olabilmesi için gerekli olan şartların Donetsk ve Luhansk bakımından bulunmaması nedeniyle, ayrılmanın her halükarda meşru olamayacağını, Rusya'nın iyileştirici ayrılma tezinin açıkça başarısız olduğunu, bunun yanında pozitif uluslararası hukuk açısından da hukuken sonuçsuz kaldığını, bu nedenlerle Rusya'nın devlet olma kriterlerini karşılamayan bu bölgeleri tanımamasının da uluslararası hukuka aykırı olduğunu söylemek mümkündür. Rusya'nın salt tanıma eylemi dahi, Ukrayna'nın içişlerine müdahaledir ve Rusya'nın Ukrayna devletinin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne, egemenliğine saygı gösterme taahhütlerini içeren 1994 tarihli Budapeşte Muhtırası ile 2014 ve 2015 Minsk Anlaşmaları'na da aykırılık teşkil etmektedir.

³⁶ *Burkina Faso v. Republic of Mali, Frontier Dispute*, Judgment, I.C.J. Reports 1986, 554, para. 20, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/69/069-19861222-JUD-01-00-EN.pdf>

³⁷ Kosova'nın 2008'de Sırbistan'dan tek taraflı bağımsızlığını ilan etmesi, durumun koşulları nedeniyle gerekli olan bir iyileştirici ayrılma biçimi olarak kendine özgü bir vaka kabul edilmektedir. Ancak bu gerekçe evrensel olarak kabul görmemiştir. Telafi edici (iyileştirici) ayrılma argümanı, Bangladeş'in Pakistan'dan (1971) bağımsızlığını ilan ettiği durumlarda ve Kuzey ve Güney Sudan'ın bölünmesinde (2011) kullanılmıştır. Bkz. Thomas W. Simon, “Remedial Secession: What The Law Should Have Done, From Katanga To Kosovo”, *The Georgia Journal of International and Comparative Law*, 40 (2011), 105-173; Vidmar, 42.

³⁸ Rusya Devlet Başkanı açıklaması için bkz. <http://en.kremlin.ru/events/president/news/67828>, (E.T: 20.03.2023); Bkz. Azizi, Sattar/ Mousa Karami, “Applicability of Remedial Secession Theory on the Recognition of Donetsk and Luhansk Oblasts' Independence”, *International Law Review*, 39/68 (2022), 141-172.

II. KUVVET KULLANMA YASAĞI BAĞLAMINDA RUSYA MÜDAHALESİ

Herhangi bir devletin diğerine karşı askeri kuvvet kullanmasının hukukiliğini değerlendirmenin başlangıç noktası, Rusya ve Ukrayna da dâhil olmak üzere 193 BM üyesi devletin tümü için bağlayıcı nitelikteki BM'nin kurucu belgesi olan BM Şartı'nın kuvvet kullanmaya ilişkin hükümleridir³⁹. BM Şartı, bir devletin toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanımını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmayı açıkça yasaklamakta (BM Şartı, md. 2/4⁴⁰), taraf devletlere aralarındaki anlaşmazlıkları barışçıl yollarla çözüme yükümlülüğü yüklemektedir (BM Şartı, md. 2/3⁴¹). Bu iki ilke, modern uluslararası hukuk sisteminin temel taşlarıdır. Uluslararası teamül hukukundan *jus cogens* normuna dönüşmüş olan kuvvet kullanma yasağına BM Şartı'nda iki sınırlı istisna getirilmektedir: Bunlar, barışa yönelik bir tehdidin, barışın bozulduğunun veya saldırı eyleminin varlığının belirlenmesi halinde BM Güvenlik Konseyi'nin kuvvet kullanmaya karar vermesi, (md. 42) ve silahlı bir saldırıya karşılık olarak bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkının kullanımı (md. 51). En yaygın olanı insancıl müdahale doktrini olmak üzere, madde 2/4'te yer alan kuvvet kullanma yasağının başka istisnaları⁴² olduğu ileri sürülse de bunlar tartışmalıdır ve uluslararası hukukta varlıkları konusunda fikir birliği yoktur.

BM Şartı kuvvet kullanma kavramını tanımlamasa da Rusya'nın Ukrayna topraklarında aylardır süren füze saldırılarının ve karadan, havadan, denizden yaptığı diğer tüm silahlı saldırılarının bu kavramın kapsamına girdiğine şüphe yoktur. Bu sebeple Rusya'nın eylemlerinin BM Şartı anlamında kuvvet kullanımı olduğu sonucuna varılabilir. Nitekim Rusya da Ukrayna topraklarındaki askeri varlığını ve kuvvet kullanma eylemlerini inkâr etmemekte, kuvvet kullanımının uluslararası hukuka uygun olduğu noktasında uluslararası toplumu ikna etmek için çeşitli gerekçelere dayanmaktadır. Bazı gerekçelerin hukuki nitelendirmesi açıkça ifade edilmese de Rusya Devlet Başkanı Putin'in yaptığı açıklamalardan bunların neler olduğunu çıkarılabilmek mümkündür⁴³. Buna göre, Rusya'nın dayandığı hukuki gerekçeler ilk olarak, bireysel meşru müdafaa,

³⁹ Rusya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasından sonra Sovyetler Birliği'nin birincil halefi olarak Aralık 1991'den itibaren Birleşmiş Milletler'in üyesidir.

⁴⁰ BM Şartı, madde 2/4: "Bütün üyeler, uluslararası ilişkilerinde, herhangi bir devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletlerin amaçlarıyla bağdaşmayan başka herhangi bir şekilde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınacaktır.

⁴¹ BM Şartı, madde 2/3: *Tüm üyeler uluslararası nitelikteki uyumsuzluklarını uluslararası barış ve güvenliği ve adaleti tehlikeye düşürmeyecek biçimde barışçı yollarla çözerler.*

⁴² Örneğin, demokrasi yanlı müdahale ve kendi kaderini tayin hakkını destekleyen müdahaleler gibi. Bkz. David Wippman, Pro-democratic Action, Marc Weller (ed.) *The Oxford Handbook of The Use of Force In International Law*, (Oxford University Press, 2015), 797-815; Elizabeth Chadwick, *National Liberation In The Context Of Post- And Non-Colonial Struggles For Self-Determination*, Marc Weller (ed.) *The Oxford Handbook of The Use of Force In International Law* (Oxford University Press, 2015), 841-860.

⁴³ Rusya Federasyonu Devlet Başkanlığı Ofisi (24 Şubat 2022), Kremlin tarafından yayınlanan resmi İngilizce çevirisi, <http://en.kremlin.ru/events/president/transcripts/67843>; orijinal Rusça metin için bkz. <http://kremlin.ru/events/president/news/67843> (24 Şubat 2022).

davetle müdahale bağlamında BM Şartı'nın 51. maddesi uyarınca kolektif meşru müdafaa'dır. Ayrıca, Devlet Başkanı Putin'in yaptığı açıklamalarda "son altı yıldır Ukrayna tarafından yürütülen bir soykırımı sona erdirmeyi hedeflemek"ten söz edilmesi insancıl müdahale doktrinine de atıfta bulunulduğunu göstermektedir.

A. BİREYSEL MEŞRU MÜDAFAA GEREKÇESİ

BM Şartı'nın 51. maddesi, kuvvet kullanma yasağının istisnalarından biri olan bireysel veya kolektif meşru müdafaa hakkına yer vermektedir. Maddeye göre, "Bu Şartın hiçbir hükmü Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru müdafaa hakkına halel getirmez. Üyelerin bu meşru müdafaa hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu şart gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden tesis edilmesi için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez".

Bireysel meşru müdafaa, yalnızca fiili ve devam eden bir silahlı saldırıya karşı ve yalnızca bu saldırının doğrudan mağduru olan devlet tarafından yapılabilir. Ayrıca alınan önlemlerin gerekli, orantılı ve Güvenlik Konseyi'ne bildirilmiş olması gerekir. 51. maddede devletlerin meşru müdafaa hakkını kullanabilmeleri için ön koşul olarak öngörülen silahlı saldırı kavramının tanımı BM Şartı'nda yapılmamıştır. Ancak 14 Aralık 1974'te BM Genel Kurulu, saldırı teşkil edecek belirli eylemleri sıralama yöntemine dayanan bir tanımı 3314 (XXIX) sayılı Kararı ile kabul etmiştir⁴⁴. Kararın 1. maddesine göre "saldırı", bir devletin diğer bir devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya BM Şartı ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasını ifade etmektedir.

Rusya'nın Ukrayna topraklarına yönelik saldırıları başladığında ne Ukrayna ne de NATO tarafından Rusya'ya karşı silahlı bir saldırı olmadığı açıktır. Mevcut bir silahlı saldırının olmaması Rusya'nın gerçekleştirdiği saldırıları BM Şartı bağlamında meşru hale getirmek için farklı gerekçe arayışlarına itmektedir. Bu bağlamda, Rusya, Ukrayna'nın yakın zamanda NATO'ya katılma olasılığıyla bağlantılı olarak NATO'nun doğuya doğru genişlemesini ve askeri altyapısını Rusya sınırlarına yakınlaştırma çabalarını hızlandırmasını ve Ukrayna'nın nükleer silah edinmeye, biyolojik silah geliştirmeye çalıştığı iddiasını ileri sürerek ve bunu ülkesi açısından bir tehdit olarak gördüğünü belirterek, ilk aşamada "özel askeri operasyon" olarak nitelendirdiği saldırılarını önleyici meşru müdafaa doktrini çerçevesinde Rusya'yı savunmak için yaptığını ileri sürmüştür⁴⁵.

⁴⁴ Definition of Aggression General Assembly Resolution 3314 (XXIX), 14.12.1974, <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html> (E.T: 20.03.2023)

⁴⁵ Rusya, BM Genel Sekreteri ve BM Güvenlik Konseyi'ne BM Şartı'nın 51. maddesine dayandığını resmen beyan etmiştir. Uluslararası Adalet Divanı (UAD) nezdinde de Rusya, BM Şartı'nın 51. mad-

Meşru müdafaa hakkının kullanılmasına imkân tanıyan BM Şartı'nın 51. madde metninde yer alan “silahlı saldırıya hedef olma” ifadesinin silahlı bir saldırının başlamasından sonra mı veya çok yakın bir tehlike ya da saldırı ihtimalinin varlığı halinde silahlı saldırı gerçekleşmeden meşru müdafaa amaçlı kuvvet kullanmaya imkân verir şekilde anlaşılıp anlaşılmayacağı meselesi tartışmalıdır⁴⁶.

Bu hususta, uluslararası krizlerde kuvvet kullanma bağlamında devletlerin sıkça başvurduğu doktrinler olmasına rağmen henüz gerçekleşmiş bir silahlı saldırı olmaması nedeniyle uluslararası hukuka uygunlukları tartışmalı olan ön alıcı meşru müdafaa ve önleyici meşru müdafaa kavramları bağlamında konunun ele alınması gerekir⁴⁷. Ön alıcı saldırı veya ön alıcı meşru müdafaa, bir devletin başka bir devletin saldırı hazırlığına karşı onun saldırısının dengesini bozmak, saldırıyı etkisiz hale getirmek ya da ona göre daha avantajlı duruma geçmek amacıyla gerçekleştirdiği saldırıdır. Burada belirleyici kriter, henüz gerçekleşmemiş saldırının çok yakın ve kaçınılmaz olmasıdır. Bir devletin diğer devlet sınırına doğru askeri kuvvetlerini kaydırması, lojistik ve destek unsurları dâhil sınıra doğru harekete geçmesi, savaş ilanının yapılması, savaş emrinin verilmesi ya da henüz hedef vurulmamış olsa da ateşlenen bir füzenin havalanması gibi artık saldırının gerçekleşip gerçekleşmeyeceği konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar açık durumlar buna örnek gösterilebilir⁴⁸. Bu durumda kaçınılmaz olan saldırı ile karşı karşıya olan devlet kendini korumak amaçlı ilk saldıran devlet olmaktadır. *Caroline* doktrini olarak da bilinen ön alıcı meşru müdafaa doktrinine göre saldırının kesin gerçekleşecek olması ilk yapılan saldırıyı meşru hale getirmektedir.

Başlamamış bir saldırıya karşı meşru müdafaa hakkından söz eden bir başka doktrin ise önleyici meşru müdafaa görüşüdür. Önleyici meşru müdafaa, gerçekleşmesinin yakın olduğuna inanılan bir saldırıyı engellemek amacıyla kuvvet kullanılmasıdır. Başlamamış ancak yakın bir silahlı saldırı ihtimaline karşı meşru müdafaa hakkının kullanılmasına ilişkin olan önleyici meşru müdafaa saldırının gerçekleşeceği ön alıcı meşru müdafaa aksine net değildir. Her ne kadar önleyici meşru müdafaa “hakkı”ndan söz edilse de böyle bir hakkın varlığına yer veren herhangi bir uluslararası belge bulunmamaktadır. Bu nedenle uluslararası hukukta henüz netlik kazanmamış bir konu olmasının yanında uluslararası

desine ve uluslararası teamül hukukuna dayandığını belirterek Ukrayna'daki eylemlerini meşru müdafaa hakkı çerçevesinde haklı çıkarmaya çalışmıştır. <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220307-OTH-01-00-EN.pdf>

⁴⁶ Yusuf Aksar, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II*, (Ankara, Seçkin Yayınları, 6. Basım., 2021), 145.

⁴⁷ Bkz. Turgut Tarhanlı, “Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk”, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 19/1 (2003), 20; Suat Dönmez, “Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3 (2017), 11.

⁴⁸ Dönmez, 11; Denk, 237.

toplumun çoğunluğu tarafından da kabul görmemektedir⁴⁹. Yakın silahlı saldırı iddiasıyla önleyici meşru müdafaa hakkına dayanılarak gerçekleştirilen geçmişteki kuvvet kullanma örneklerinin, iddiaların daha sonradan asılsız olduğunun anlaşılması halinde kabulü mümkün olmayan sonuçlar doğurduğu görülmüştür⁵⁰. Bu tecrübeler uluslararası toplumun önleyici meşru müdafaa hakkına dayanılarak gerçekleşen kuvvet kullanmadan ders çıkarması gereken durumlardır⁵¹.

Kuvvet kullanma yasağı kural, meşru müdafaa hakkı ise bu kuralın istisnası niteliğindedir ve asli kuralın anlamını yitirmesine neden olmamak için istisnaların dar yorumlanması gerekir. Aksi görüş kabul edilse dahi, Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunduğu sırada ne Ukrayna ne de NATO, Rusya için acil bir tehdit oluşturmamıştır. Rusya her ne kadar Ukrayna'yı, kimyasal ve biyolojik silahlar da dâhil olmak üzere kitle imha silahları üretmekle suçlasa da Ukrayna'nın saldırıya uğramasından önce, Ukrayna'nın çok yakında Rusya'ya karşı silahlı bir saldırı başlatmak üzere olduğu fikrini destekleyecek hiçbir kanıt yoktu⁵². Bu nedenle, mevcut durum Rusya'nın saldırılarını bireysel meşru müdafaa hakkı bağlamında haklı çıkarmak için yeterli değildir. Rusya'nın çıkarlarıyla bağdaşmayan ABD dış politikasının, NATO'nun doğuya doğru genişlemesinin ve Ukrayna'nın askeri gelişiminin Rusya tarafında ileriye yönelik kaygılar doğurması haklı görülse dahi, BM Şartı bağlamında Rus devletinin varlığına ve egemenliğine yönelik açık bir tehdit olarak kabul edilmesi mümkün görünmemektedir. Tüm bu durumlar göz önünde bulundurulduğunda Rusya'nın kuvvet kullanımı bakımından meşruiyet algısı yaratılması için ne ön alıcı meşru müdafaa ne de önleyici meşru müdafaa görüşlerinin dayanak olması mümkündür.

Ayrıca, uluslararası teamül hukuku uyarınca meşru müdafaa hakkı çerçevesinde gerçekleşecek herhangi bir eylem hem gerekli hem de orantılı olmalıdır⁵³.

⁴⁹ Tarhanlı, 20.

⁵⁰ Aksar, 131.

⁵¹ Devlet uygulamaları göz önünde bulundurulduğunda önleyici meşru müdafaa hakkı bağlamında kuvvet kullanmayı meşru sayan devletlerin başında Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve İsrail gelmektedir. 1981 İsrail'in İran saldırısı, ABD'nin 2003'te Bush Doktrini olarak da isimlendirilen önleyici meşru müdafaa doktrinine dayandırılan Irak'a yönelik saldırıları geçmiş örnekler olarak sayılabilir. Bkz. Christine Gray, "The US National Security Strategy and the New Bush Doctrine on Preemptive Self-defense", *The Chinese Journal of International Law*, 1/2 (2002), 437; Paul F. Diehl vd., "The Bush Doctrine and the Use of Force: Reflections on Rule Construction and Application", *The Loyola University Chicago International Law Review*, 9/1 (2011), 71.

⁵² Rusya 11 Mart 2022'de BM Güvenlik Konseyi'nde, Ukrayna'nın ABD ve NATO tarafından finanse edilen yaklaşık 30 biyolojik silah geliştirme tesisine ev sahipliği yaptığını, silah üretimi için gizli tesisler olduğunu iddia etmiş ancak bunu destekleyecek herhangi bir kanıt ortaya koyamamıştır. Rusya'nın bu iddiaları BM'ye sunduğu aynı toplantıda, Silahsızlanma İşleri Yüksek Temsilcisi, bu tür herhangi bir biyolojik silah programının var olduğuna BM'nin inanması için hiçbir nedeni olmadığını belirtmiştir. Açıklama için (Briefing by Izumi Nakamitsu, Under-Secretary-General and High Representative for Disarmament Affairs, on Ukraine.) bkz. <https://media.un.org/en/asset/k1n/k1nwy2r7os> (E.T: 20.03.2023)

⁵³ Christopher O'Meara, *Necessity and Proportionality and the Right of Self-Defence in International Law* (Oxford University Press, 2020); Mary Ellen O'Connell, "The Limited Necessity of

Savaş araç ve yöntemlerinin sivillere yönelik kasıtlı bir silahlı saldırı için kullanılmasını veya sağlanmak istenen askeri avantaja kıyasla aşırı olacak şekilde, kazara sivil can kaybına, sivillerin yaralanmasına, sivil nesnelerin hasar görmesine neden olması muhtemel olan askeri hedeflere yönelik saldırıların gerçekleştirilmemesine yönelik bir silahlı çatışmalar hukuku ilkesi⁵⁴ olan orantılılık ilkesine göre, meşru müdafaa hakkının doğması halinde dahi gerçekleştirilecek saldırının kendisine yönelik silahlı saldırının bertaraf edilmesiyle sınırlı olması gerekmektedir. Bu nedenle ancak başlamış ve devam eden bir silahlı saldırıyı bertaraf etmek için silahlı kuvvet kullanarak karşılık verilmesinden söz edilebilecektir. Bir başka ifadeyle gelecekte olması muhtemel bir silahlı saldırının bertarafı amacıyla kuvvet kullanımı söz konusu olamayacaktır⁵⁵. Orantılılık ilkesi, savaşan tarafların saldırıları düşmana zarar vermek için sınırsız bir araç seçeneği olarak kullanmasını engellemeye ve sağlanmak istenen askeri avantaj ile siviller ve sivil nesnelere açısından ortaya çıkabilecek zarar arasında denge kurulmasına yöneliktir⁵⁶. Bu bakımdan Rusya'ya yönelik herhangi bir silahlı saldırı gerçekleşmeden Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırıları meşru müdafaa amacını aşan, orantısız, aşırı, cezalandırma amacı taşıyan bir uluslararası hukuk ihlali niteliğindedir ve ilk saldıran devlet olarak Rusya'nın uluslararası hukukta dayanaktan yoksun bu saldırı fiilleri, Ukrayna'nın mevcut uluslararası hukuk kurallarına göre bireysel meşru müdafaa hakkını kullanmasına olanak tanımaktadır.

B. DAVETLE MÜDAHALE VE KOLEKTİF MEŞRU MÜDAFAA GEREKÇESİ

Rusya Devlet Başkanı Putin'in Donbass'taki duruma ilişkin, “*Orada yaşayan ve Rusya'ya umut bağlamış milyonlarca insanın bu zulmünü, bu soykırımını hepimizin durdurması gerekiyordu. (...) Donbass Halk Cumhuriyetleri Rusya'dan yardım istedi.*” şeklindeki açıklaması Ukrayna'ya müdahalesinin hukuki gerekçesi bağlamında davetle müdahale, kolektif meşru müdafaa ve insancıl müdahale kavramlarını gündeme getirmektedir⁵⁷.

Resort to Force”, Dale Stephens and Paul Babie (edts.), *Imagining Law: Essays in Conversation with Judith Gardam* (University of Adelaide Press, 2016), 37; Sina Etezazian, “The Nature of the Self-Defence Proportionality Requirement”, *Journal on the Use of Force and International Law*, 3/2 (2016), 260; David Kretzmer, The Inherent Right of Self-Defence and Proportionality in Jus ad Bellum, *European Journal of International Law*, 24/1 (2013), 235.

⁵⁴ 1977 tarihli 1949 Cenevre Sözleşmelerine Ek Birinci Protokol'ün (Silahlı Çatışmaların Mağdurlarının Korunmasına İlişkin Ek Protokol) 51. maddesinde sivillerin korunmasına yönelik bu tür saldırıların yasaklandığı açıkça belirtilmiştir.

⁵⁵ Denk, 236.

⁵⁶ Gökhan Güneysu, “Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 4/14 (2003), 453.

⁵⁷ Rusya, Irak ve Suriye'de ABD de dâhil olmak üzere diğer devletlerin dayandığı kuvvet kullanımı gerekçesi olan “davet yoluyla müdahale” gerekçesine dayanmak istemiştir.

Bir devletin silahlı saldırıya uğraması halinde bu saldırıya karşı kendini müdafaa etmekte zorlanması veya tek başına mücadele etmek istememesi, bu nedenle başka bir devleti yardıma davet etmesi halinde söz konusu devleti koruma ve saldırıyı defetme amaçlı diğer devletler tarafından askeri güç kullanımı olarak tanımlanabilecek olan davet yoluyla müdahale, BM Şartı'nda açıkça belirtilmese de uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanmanın tanınmış bir şekli olarak kabul edilir⁵⁸. Ancak bununla birlikte kavramın tam tanımı, kapsamı ve kriterleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır⁵⁹. Bu tür durumlarda kolektif meşru müdafaa mı davetle müdahale kavramının mı hukuki olarak tercih edilmesinin doğru olacağı net olmamakla birlikte, bu iki kavramın birbiriyle çok yakından ilgili olduğuna şüphe yoktur⁶⁰. En genel ifadeyle, davetle müdahale, bir devletin hükümetinin, kendi ülkesindeki bir iç silahlı çatışmaya müdahale etmesi için yabancı bir devletten yardım talep etmesi üzerine, yabancı devletin askeri birliklerinin ilgili devlet ülkesine müdahalesi olarak tanımlanabilir⁶¹.

Uluslararası Hukuk Enstitüsü 2011 yılında davet yoluyla müdahalenin tanımını, kapsamını ortaya koymaya çalışan Komisyon kararında⁶², askeri yardımın amacını, “talepte bulunan devlete, insan haklarına ve temel özgürlüklere tam saygı gösterecek, topraklarındaki devlet dışı aktörlere veya bireylere karşı mücadelesinde yardımcı olmak” şeklinde ifade etmektedir⁶³. Bazı yazarlara göre, davetle müdahale, kuvvet kullanma yasağının BM Şartı dışındaki istisnalarından biri olarak ifade edilirken, bazı yazarlara göre ise, davetle müdahale bağlamında kuvvet kullanılması, madde 2/4 için bir istisna teşkil etmemektedir⁶⁴. İkinci görüşü savunanlara göre, ilgili devletin hükü-

⁵⁸ Louise Doswald-Beck, “The Legal Validity of Military Intervention by Invitation of the Government”, *British Yearbook of International Law*, 56/1 (1985), 189; Olivier Corten, *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law* (Hart Publishing, 2010), 253; Karine Bannelier, “Theodore Christakis, “Under the UN Security Council’s Watchful Eyes: Military Intervention by Invitation in the Malian Conflict”, *Leiden Journal of International Law*, 26/4 (2013), 855, 860; Gregory H Fox, “Intervention by Invitation”, Marc Weller (ed), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law* (Oxford University Press, 2015), 816; Laura Visser, “Intervention By Invitation and Collective Self-Defence: Two Sides of The Same Coin?”, *Journal on the Use of Force and International Law*, 7/2 (2020), 292.

⁵⁹ Örneğin bir devlet içinde kimin rızasının meşru kabul edileceği ve bir iç savaş sırasında böyle bir müdahalenin mümkün olup olmadığı sorunu gibi. Konuyla ilgili bkz. Visser, 294

⁶⁰ Visser, 293.

⁶¹ George Nolte, “Intervention by Invitation”, *Max Plack Encyclopedia of Public International Law*, 2010, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law9780199231690-e1702?prd=EPIL> (E.T: 20.03.2023)

⁶² “Talep üzerine askeri yardım” şeklinde ifade edilen durumun, bir devletin talebi üzerine diğer bir devlete silahlı kuvvetler göndermesi yoluyla doğrudan askeri yardım anlamına geldiği ifade edilmektedir.

⁶³ Institut de Droit International (IDI) Resolution Session of Rhodes 2011, Tenth Commission, ‘Present Problems of the Use of Force in International Law-Sub-Group C-Military Assistance on Request’, md. 2/2, Raportör: M. Gerhard Hafner, https://www.idi-iiil.org/app/uploads/2017/06/2011_rhodes_10_C_en.pdf (E.T: 20.03.2023).

⁶⁴ Bu sonuç kuvvet kullanma yasağının geniş yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Aksar, *Uluslararası Hukuk-II*, s.138; İkinci görüşü benimseyen bazı yazarlar, BM Şartı'nın üye devletlere açıkça uluslararası

metince yapılan davet (askeri yardım talebi), BM Şartı'nın 2/4. maddesinde korunan devletin toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını desteklemek ve güçlendirmek için verildiğinden kuvvet kullanma yasağının dışında kalmaktadır⁶⁵.

Uluslararası hukuk, egemen bir devletin meşru hükümetinin, müdahale uluslararası hukukun herhangi bir emredici kuralıyla veya herhangi bir uluslararası hukuk kuralıyla çelişmediği sürece, kendi topraklarında devlet dışı bir varlığa karşı bir askeri müdahaleye davet etme veya buna rıza gösterme yetkisini tanır. Bu tür rızaya dayalı müdahalenin yasal dayanağı, devletin egemenliği ve buna bağlı olarak kendi toprakları üzerindeki otoritesidir.

BM Şartı'nın 51. maddesinde meşru müdafaa hakkının bireysel ya da kolektif (ortaklaşa) şekilde kullanılabilmesi açıkça belirtilmiştir⁶⁶. Kolektif meşru müdafaa, BM üyesi bir devletin hukuka aykırı bir silahlı saldırıya maruz kalması durumunda kendisini savunmasına başka bir üye devletin yardım etmesini ya da savunma hakkını diğer devletlerle birlikte kullanmasını ifade etmektedir⁶⁷.

Ayrıca, uluslararası hukuk, egemen bir devletin meşru hükümetine, müdahale uluslararası hukukun herhangi bir emredici kuralıyla veya herhangi bir uluslararası hukuk kuralıyla çelişmediği sürece, kendi topraklarında devlet dışı bir varlığa karşı başka bir devleti askeri bir müdahaleye davet etme veya buna rıza gösterme yetkisini tanır. Askeri müdahale talebi, müdahale edecek devletin, talepte bulunan devletin meşru müdafaa için kuvvete başvurma hakkının hukuki dayanağını bağımsız olarak değerlendirmesini gerektirir. Bu nedenle müdahale edecek devlet, bu değerlendirmeyi yapmadan talepte bulunan devletten açık bir talep alsa dahi müdahale edemez.

Bireysel meşru müdafaa için gerekli olan tüm şartlar, kolektif meşru müdafaa için de geçerlidir⁶⁸. Yalnızca fiili ve devam eden bir silahlı saldırıya karşı, saldırıyı

ilişkilerde herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı kuvvet kullanmaktan kaçınma yükümlülüğünü yükleyen 2/4. maddesinden, kuvvet kullanımının devletlerin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına aykırı olmaması koşuluyla yasal olarak kabul edilebileceği sonucunun mantıksal olarak çıkarılabileceğini ileri sürmektedir. Bu açıdan bakıldığında davetle müdahale bağlamında kullanılan kuvvet, o devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığının bir yansıması olarak görülmekte ve hukuka uygun kabul edilmektedir. John A. Perkins, "The Right of Counterintervention", *The Georgia Journal of International and Comparative Law*, 17/2 (1986), 183; Max Byrne, "Consent and the use of force: an examination of 'intervention by invitation' as a basis for US drone strikes in Pakistan, Somalia and Yemen", *Journal on the Use of Force and International Law*, 3/1 (2016), 99.

⁶⁵ Christopher Le Mon, "Unilateral Intervention by Invitation in Civil Wars: The Effective Control Test Tested", *International Law and Politics*, 35 (2003), 753; David Wippman, "Military Intervention, Regional Organizations, and Host-State Consent", *Duke Journal of Comparative International Law*, 7 (1996), 212.

⁶⁶ Aksar, 147; Erdem Denk, *Uluslararası Örgütler Hukuku-Birleşmiş Milletler Sistemi* (Ankara, Siyasal Kitabevi, 2015), 238.

⁶⁷ Denk, 238.

⁶⁸ Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence* (Cambridge University Press, 6th edition, 2017), 317, 320.

defetmek için gerekli ve saldırı ile orantılı olmak ve yine Güvenlik Konseyi'ne bildirimde bulunmak koşuluyla kolektif meşru müdafaa hakkı kullanılabilir. Saldırının doğrudan mağduru olan devlet, saldırıya uğradığını açıkça beyan etmeli ve diğer devletlerden askeri destek istemelidir⁶⁹. Ayrıca, her ne kadar müşterek güvenlik kaygısı taşıyan devletler aralarında oluşturdukları askeri ittifak örgütleri bünyesinde kolektif meşru müdafaa yoluna gidebilseler de örgüt düzenlemelerinde öngörülen bu hakkın da BM Güvenlik Konseyi kararı ve yetkisi çerçevesinde kullanılması mümkündür.

Nikaragua davası, davetle müdahale ve kolektif meşru müdafaa savunmasının varlığını sınırladığı için Rusya-Ukrayna durumuyla yakından ilgilidir. Bu davada UAD, “bir devlet hükümetinin talebi üzerine zaten izin verilen müdahaleye, muhalefetin talebi üzerine de izin verilirse, uluslararası hukukta müdahale etmeme ilkesinden geriye ne kalacağını görmek zordur” ifadelerini kullanarak sadece bir devletin hükümetinin talepte bulunma olasılığını açıkça kabul etmiştir⁷⁰. Bir başka ifadeyle, Divan'a göre davet yoluyla müdahale, davet muhalefetten/muhalif gruplardan değil, iktidardan yani devleti temsile yetkili hükümetten geldiği sürece hukukidir.

UAD Nikaragua davasında verdiği kararla, sadece bir devlet içindeki bir muhalif grubun yardım talebine dayanarak davetle müdahale yoluna başvurulamayacağına açıklık getirmiştir. Müdahaleye, muhalif grubun talebi üzerine izin verilirse, müdahale etmeme kuralının uluslararası hukukta anlamını yitireceği aşikârdır. Aksinin kabulü ister yönetimin ister muhalefetin talebi üzerine, herhangi bir devletin herhangi bir zamanda, başka bir devletin iç işlerine müdahale etmesine izin verecektir. UAD verdiği kararda, böyle bir yorumun uluslararası hukukun mevcut konumuyla tutarlı olmadığını belirtmiştir. Bu nedenle daha önce uygulamada sıklıkla başvuru olan davetle müdahalenin uygulanabilmesi için davette bulunan varlığın devletin meşru hükümeti olması gereklidir⁷¹.

⁶⁹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America)*, (1986) ICJ Rep 14, para. 195; James A Green, The “Additional” Criteria for Collective Self-Defence: Request but not Declaration, *Journal on the Use of Force and International Law*, 4/1 (2017), 4; Dino Kritsiotis, “A Study of the Scope and Operation of the Rights of Individual and Collective Self-Defence under International Law”, Nigel D. White/Christian Henderson (ed.), *Research Handbook on International Conflict and Security Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello and Jus Post Bellum*, (Edward Elgar Publishing, 2013), 170; Sir Michael Wood, “Self-Defence and Collective Security: Key Distinctions”, Marc Weller (ed.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law* (Oxford University Press, 2015), 649, 654.

⁷⁰ *Nicaragua case*, para. 246, Burada Divan, hükümetin talebine dayalı bir müdahalenin ayrıksız teşkil etmeyeceğine karar vermiştir. Ayrıca UAD, davada, Nikaragua'nın başka devletlere herhangi bir askeri müdahalesinin olmadığına, davada adı geçen devletlerin silahlı saldırıya muhatap kalmadığına ve ayrıca Nikaragua'ya müdahalede bulunan Amerika Birleşik Devletleri'ne herhangi bir yardım talebinin söz konusu olmadığına dayanarak kolektif meşru müdafaa kriterlerinin Nikaragua olayında gerçekleşmediğine karar vermiştir.; Wippman, *Military Intervention, Regional Organizations, and Host-State Consent*, 214.

⁷¹ Bir davetle müdahale örneği olarak bkz. Yasin Öztürk, *Syria Operation Of Russia In Context Of Intervention By Invitation*, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26/44 (2021), 191-203.

Davetle müdahale ve kolektif meşru müdafanın Rusya'nın eylemlerine bir gerekçe teşkil edip edemeyeceği, Donetsk ve Luhansk'ın uluslararası hukuk kapsamında devlet olarak kabul edilip edilmediğine ve devlet olarak kabul edilse dahi Ukrayna'nın onlara saldırıp saldırmadığına bağlıdır. Her ne kadar 1933 Montevideo Sözleşmesinde, bir devletin varlığından söz edilebilmesi için sürekli bir insan topluluğu, belirlenmiş bir toprak parçası, siyasi otorite (hükümet) ve diğer devletler ile ilişki kurabilme yeterliliği⁷² şeklinde dört kriterin karşılanması gerektiği belirtilmiş olsa da genel kabul bir devletin varlığından söz edilebilmesi için ilk üç unsurun varlığının yeterli olduğu yönündedir. Diğer devletlerle ilişki kurabilme yeterliliği bir devletin kurucu unsuru olmaktan ziyade devletin varlığının bir sonucudur ve tanınması ile ilgilidir. “Devletin siyasi varlığı diğer devletler tarafından tanınmasından bağımsızdır” diye devam eden aynı Sözleşmenin 3. maddesi, söz konusu unsurun devletin varlığı ile ilgili olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

Rusya'nın Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunmasıyla ilgili kolektif meşru müdafaa veya davetle müdahale gerekçesi, Ukrayna'nın Donbas bölgesindeki ayrılıkçı iki bölgeyi (Donetsk ve Luhansk) egemen devletler olarak tanımasına dayanmaktadır. Bir başka ifadeyle, Rusya meşruiyet gerekçesi olarak, uluslararası toplumun neredeyse tamamına yakını tarafından tanınması reddedilen⁷³ sözde Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin yardım talebine karşılık kuvvet kullandığını ileri sürmektedir⁷⁴. Ancak yasal olarak Ukrayna devletinin bir parçasını oluşturan Donbas bölgesinde bağımsızlığını ilan eden bu topluluklar, self determinasyon başlığı altında yapılan açıklamalara paralel olarak hukuken devlet sayılmadığından askeri müdahaleye davet etme veya buna rıza gösterme yetkileri bulunmamaktadır. Rusya tarafından tanınmış olmaları onları egemen devletler haline getirmemektedir⁷⁵. Bu sebeplerle Donetsk ve Luhansk'taki ayrılıkçı oluşumların liderlerinin rızasının Rusya'nın müdahalesini meşrulaştırıcı bir etkisi bulunmamaktadır.

Diğer yandan, davetle müdahale için aranan tüm şartların olayda var olduğunun varsayılması halinde dahi yapılan müdahalenin yine orantılılık ilkesine uygun olması gerekirdi. Bir başka ifadeyle, söz konusu bölgelerin bağımsızlığının uluslararası hukuka uygun ve dolayısıyla “devlet” olarak varlıklarının kabul edilmesi ve askeri yardıma yönelik rızalarının hukuken geçerli sayılması halinde dahi Rusya'nın eylemlerinin davetle müdahale çerçevesinde meşru görülmesi

⁷² Ezeli Azarkan, Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/4 (2016), 1063.

⁷³ Ayrılıkçı cumhuriyetler, Rusya dışında sadece Suriye, Güney Osetya, Kuzey Kore ve Abhazya tarafından tanınmıştır.

⁷⁴ Uluslararası toplumun büyük çoğunluğu bu iki topluluğu Ukrayna'nın bir parçası olarak görmektedir ve bağımsızlığını ilan eden iki sözde cumhuriyet diğer egemen devletlerin tanınmasından yoksundur.

⁷⁵ Hükümetin tanınması ve davetle müdahale arasındaki ilişki hakkında bkz. Le Mon, 753.

imkânı bulunmamaktadır. Çünkü davetle müdahale de bir kuvvet kullanma şekli olduğundan gereklilik ve orantılılık ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmelidir. Oysa Rusya sadece söz konusu Donbass bölgesine değil Ukrayna'nın geri kalan topraklarına da ağır silahlı saldırılar gerçekleştirerek amacı aşan aşırı güç kullanımıyla uluslararası hukuku ihlal etmiştir⁷⁶.

C. İNSANCIL MÜDAHALE GEREKÇESİ

Rusya Devlet Başkanı Putin'in, Ukrayna Hükümetinin Donbass bölgesinde yaşayan vatandaşlarına özellikle Rus etnik kökenli bireylere yönelik soykırım suçunu işlediği ve soykırıma maruz kalan insanları korumak için insani gerekçelerle Ukrayna topraklarında askeri müdahalede bulunduğu iddiası insancıl müdahaleye dayalı kuvvet kullanımını gerekçesine atf niteliğindedir.

İnsancıl müdahale, bir devletin (veya bir devletler grubunun) kendi vatandaşları dışındaki bireylere yönelik yaygın ve ağır insan hakları ihlallerini sona erdirmeye amacıyla bireylerin tabi olduğu devletin izni olmaksızın bu eylemlerden sorumlu devlete yönelik askeri kuvvet kullanması veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasıdır⁷⁷. İnsancıl müdahale, bu çerçevede bir devlet, devletler topluluğu veya uluslararası örgüt tarafından gerçekleştirilebilen bir silahlı kuvvet kullanımını ifade etmektedir⁷⁸. İnsancıl amaçlı kuvvet kullanılmasında amaç, soykırım, savaş suçları, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar gibi uluslararası suçların işlenmesine son vermek ve önlemektir. Bu hususta belirtilmesi gereken önemli noktalar, müdahale eden devletin kendi vatandaşlarını koruma veya kurtarma amacını taşımaması ve müdahale edilecek devletin askeri yardım talebi olmadığı gibi, müdahalede bulunan devletin BM Güvenlik Konseyi tarafından herhangi bir şekilde yetkilendirilmemiş olmasıdır⁷⁹. Tek taraflı insani müdahale lehine olan argümanın temeli, uluslararası toplumun bir bütün olarak hareket etmesi, BM Güvenlik Konseyinde veto yetkisine sahip olan “bencil” veya “sorumsuz” devlet-

⁷⁶ Uluslararası Adalet Divanı geçidi tedbirler kararında Rusya Federasyonu'nun özel askeri operasyon adı altında başlattığı saldırıların çok sayıda sivilin ölümüne, yaralanmasına neden olduğunu, binaların ve alt yapının yıkılması da dâhil önemli maddi hasara neden olduğunu, birçok kişinin en temel gıda maddelerine, temel ilaçlara, içme suyuna, elektriğe veya ısınmaya erişimini ortadan kaldırdığını ve çok sayıda insanın ülkesini terk etmek zorunda bırakılmasına neden olduğunu belirtmiştir. *Ukraine v. Russia, ICJ, Order*, para. 75.

⁷⁷ Sercan Reçber, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu* (İstanbul, Oniki, Levha Yayınları, 2016), 67; Aksar, 148; J. L. Holzgrefe, “The Humanitarian Intervention Debate”, ed. Holzgrefe, J.L-Keohane, R. O. Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas (Cambridge University Press, 2003), 18.

⁷⁸ Reçber, 67.

⁷⁹ Bu husus insancıl müdahaleyi koruma sorumluluğundan ayıran noktadır. Aynı amaçlarla benzer şekilde kuvvet kullanılmasını öngören koruma sorumluluğu doktrini bir devletin ancak BM Şartı çerçevesinde (BM Güvenlik Konseyinin kararıyla) yetkilendirilmesi şartıyla insancıl müdahalede bulunmasına ilişkindir.

ler tarafından engellendiğinden, bir devletin veya devletler topluluğunun, zulmü durdurmak veya barışı yeniden sağlamak için uluslararası toplum adına hareket etmek zorunda olması düşüncesine dayanmaktadır⁸⁰. Geçmişte birçok örneği bulunmakla birlikte⁸¹ devletlerin keyfi ve kötü niyetli askeri müdahalelerine kapı açabileceğinden insancıl müdahalenin meşruluğu günümüzde hala tartışmalıdır⁸² ve devlet uygulamasında da yeterince desteklenmemektedir.

Rusya, Ukrayna'ya yönelik askeri müdahalesini insancıl müdahale gerekçesiyle uluslararası hukuk çerçevesinde gerçekleştirdiği konusunda uluslararası toplumu ikna etmeye çalışırken ABD ve müttefiklerinin uluslararası hukukta dayanağı tartışmalı olan daha önceki askeri müdahalelerini emsal göstermiştir. Özellikle, NATO'nun insani gerekçelerle Sırbistan'a müdahalesi (1999), Rusya'nın 2014'te Kırım'ın ilhakına, 2008'de Güney Osetya'yı işgaline kadar uzanan benzer argümanlara başvurması için zemin hazırlamıştır. Kosova Savaşı'ndan uluslararası hukukun ihlali olarak söz etmesine ve dolayısıyla Batılı devletlerin dayandığı insancıl müdahale doktrinine geçmişte ısrarlı bir şekilde muhalefet etmesine rağmen, NATO'nun Sırbistan müdahalesi bir çelişki yaratacak şekilde Rusya için Ukrayna saldırısında bir dayanak olmuştur⁸³.

Sırbistan yönetimi tarafından Kosova'daki Arnavutlara yönelik gerçekleşen ağır insancıl hukuk ihlallerini BM'nin sona erdirmeye yeterli olamayışı, barış müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanması, ateşkes antlaşmalarının çok sayıda ihlali 1999'da NATO'nun Sırbistan'a müdahale gerçekleştirme kararı almasına neden olmuştur. NATO'nun bu müdahalesi, herhangi bir BM Güvenlik Konseyine dayanmaması ve BM Şartı'nda yer alan kuvvet kullanma yasağının istisnalarından birini oluşturan durumların taşınması gereken koşulların var olmaması yanında Sırların Arnavutla-

⁸⁰ Robert Knox, "Civilizing Interventions? Race, War and International Law", *Cambridge Review of International Affairs*, 26/1 (2013), 126.

⁸¹ Irak (1991)-ABD önderliğindeki koalisyon birlikleri tarafından etnik Kürtlere insani yardım sağlanması ve Irak hava kuvvetlerinin saldırısını önlemek için uçuşa yasak bölge oluşturulmasına yönelik operasyonu, ABD ve BM'nin, Güney Somali'de uluslararası insani yardımın ulaştırılmasını sağlamak için gerçekleştirdiği askeri müdahale (1992), isyancı güçler tarafından işlenen ağır insan hakları ihlallerinden sivilleri korumak için BM barışı koruma güçlerini desteklemek üzere Sierra Leone'da Birleşik Krallık birliklerinin konuşlandırılması (2000), Afrika Birliği'nin, Sudan'ın Darfur Bölgesinde sivilleri, özellikle de mülteci kamplarındakileri korumak için barışı koruma birlikleri konuşlandırması (2004) geçmişteki insani müdahale örneklerinden sadece bazılarıdır.

⁸² BM Şartı'nın kuvvet kullanma yasağını düzenleyen 2/4. maddesi ve taraf devletlere iç işlerine müdahale etmeme yükümlülüğü yükleyen 2/7. maddesi esasında insancıl müdahaleyle ilişkin tartışmalara nokta koyabilecek kadar açıkken, az sayıda uluslararası hukuk akademisyeni, insancıl müdahaleyi BM'nin *jus ad bellum* rejimiyle uzlaştırmayı amaçlayan çeşitli argümanlar ileri sürmektedirler. Bkz. Holzgrefe, 39 vd.

⁸³ Rusya'nın o dönemde NATO müdahalesine karşı siyasi tutumu hakkında bkz. Muhamed Jashari, *The Position of Russian Diplomacy toward the Kosovo Issue (1998-1999)*, *Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 7 (2022).

ra yönelik işlediği “etnik temizlik” fiillerine son verme ve önleme amaçlı yapıldığı iddia edilmesine rağmen bu müdahalenin bombalamalar sonucu birçok sivilin hayatını kaybetmesine neden olması, bir başka ifadeyle orantılılık ilkesine aykırı hareket edilmesi nedenleriyle meşruluğu tartışılan bir konu olmuştur. Ayrıca bu müdahalenin ardından Kosova’nın önce Sırbistan’ın egemenlik alanından çıkarılmasıyla BM idaresine alınması ve ardından bağımsızlığını ilan etmesiyle yeni bir devlet oluşumu NATO müdahalesinin amacının da sorgulanmasına neden olmuştur⁸⁴.

Rus Hükümetinin Ukrayna saldırısının meşruluğunu savunmak için dayandığı insani müdahale doktrini, NATO’nun Kosova’daki askeri operasyonundan önce Birleşik Krallık tarafından dile getirilmiş ve daha sonra ABD’li ve Avrupalı akademisyenler tarafından desteklenmiştir⁸⁵. NATO müdahalesi, ulusal egemenlik ilkesini ihlal etse de insani bir müdahale ve dolayısıyla insanların hayatlarını kurtarma eylemi olarak ABD tarafından meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. BM Genel Sekreteri Kofi Annan tarafından 1999’da devletlerin egemenliğine ve içişlerine müdahale edilmeme ilkesi ile ağır insan hakları ihlallerinin önlenmesine yönelik uluslararası toplumun sorumluluğu arasında ikilem yaratan bu durumun emsal teşkil etmesinin tehlikesine vurgu yapılması, koruma sorumluluğu kavramının tartışılmasına neden olmuştur⁸⁶. 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi’nde “koruma sorumluluğu” kavramına yer verilmiş ve bu kapsamında Güvenlik Konseyi aracılığıyla kuvvet kullanmaya izin verilmesi öngörülmüştür⁸⁷. Yaygın görüş de bir devletin vatandaşlarının uluslararası insancıl hukukun ciddi ve ağır ihlallerine maruz kalmasını önlemek amacıyla yabancı devletlerin askeri bir müdahalede bulunabilmesi için Güvenlik Konseyi’nin izninin gerekli olduğudur⁸⁸.

Bazıları, madde 2/4’ün insani amaçlar için kuvvet kullanımını yasaklamadığı şeklinde yorumlanması gerektiğini savunsa da BM Şartı’nın 2/4. maddesinde yer alan kuvvet kullanma yasağına mevcut istisnalar dışında bir istisna oluşturmak için yeterli

⁸⁴ Naim Demirel, *BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması* (İstanbul, Derin Yayınları, 2015), 298; Füsün Arsava, “Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/1 (2011), 105.

⁸⁵ Anastasiya Kotova-Ntina Tzouvala, In Defense Of Comparisons: Russia and The Transmutations Of Imperialism In International Law, *American Journal of International Law*, 116/4 (2022), 714; Robert Knox, “Civilizing Interventions? Race, War and International Law”, *Cambridge Review of International Affairs*, 26/1 (2013), 126.

⁸⁶ Reçber, 216.

⁸⁷ 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesinde geçen “Koruma Sorumluluğu” kavramı hükümetlere sivil halkı “soykırım”, “insanlığa karşı işlenen suçlar”, “etnik temizlik” ve “savaş suçlarına” karşı koruma sorumluluğu getirmiştir. Bu çerçevede yapılan ilk askeri operasyon ise NATO’nun BM Güvenlik Konseyi’nin 1970 ve 1973 (2011) sayılı kararlarıyla Libya’ya müdahalesi olmuştur. S/RES/1973 (2011), Resolution on Imposes additional measures in connection with the situation in the Libyan Arab Jamahiriya, 17 March 2011, S/RES/1970 (2011), Resolution on Imposes an arms embargo, a travel ban and an assets freeze in connection with the situation in the Libyan Arab Jamahiriya, 26 February 2011.

⁸⁸ Koruma Sorumluluğu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Reçber, 187 vd.

devlet uygulaması ve hukuk görüşü bulunmamaktadır⁸⁹. Şu ana kadar yaşanandan çok daha fazla uygulama olsaydı dahi, bu durum, madde 2/4'te bulunan yasağı etkilemezdi. İnsani müdahaleye izin veren bir uluslararası teamül kuralının var olduğu gösterilebilse dahi-ki mevcut uygulamaya bakıldığında böyle bir istisnanın ortaya çıktığını gösterecek yeterli devlet uygulaması ve hukuk görüşü bulunmamaktadır-, neredeyse tüm BM üyeleri Şart'ın VII. Bölümü çerçevesinde BM Güvenlik Konseyinin yetkilendirdiği durumlar ve meşru müdafaa durumu dışında kuvvet kullanmama konusunda anlaşma yükümlülüklerine tabi olacaktır⁹⁰. İnsancıl müdahaleye izin veren herhangi bir kural, Şart'ın kuvvet kullanma yasağına ve bir *jus cogens* normuna yeni bir istisna oluşturacağından, bu değişiklik yalnızca teamül temelinde gerçekleşemez⁹¹. Kuvvet kullanma yasağının *jus cogens* statüsüne sahip olması, bu kuralın ancak aynı nitelikteki başka bir norm tarafından değiştirilebileceği anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle, bu yönde yeni bir teamül kuralının belirlenmesi için yalnızca devlet uygulaması ve *opinio juris* gerekliliklerinin karşılandığının gösterilmesi yeterli değildir, uluslararası devletler topluluğunun bir bütün olarak *jus cogens* normunun artık bu tür güç kullanımlarını yasaklamadığını kabul etmesi ve kanıtlanması da gerekir. Uluslararası toplumun çoğunluğunun itiraz ettiği bir ortamda ise bunun gerçekleşmediği açıktır.

Kuvvet kullanma ve iç işlerine müdahale yasağından ötürü BM Şartı'nın kurduğu sisteme göre yetkisiz insani müdahalenin yasak olması, devletlerin kendi vatandaşlarına istedikleri gibi davranmakta özgür oldukları anlamına elbette gelmemektedir. Aksine, çoğu devlet, egemenliği altındaki bireylerin insan haklarına saygı göstermeyi yasal olarak zorunlu kılan sözleşmelere taraf olmaktadır. Bunlardan biri de hem Ukrayna'nın hem de Rusya'nın tarafı olduğu 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşmedir. Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme, soykırımı “ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu kısmen veya tamamen yok etmek kasıtlı işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri” olarak tanımlamaktadır:

“Grubun üyelerini öldürmek, grubun üyelerine ciddi bedensel veya zihinsel zarar vermek, grubun fiziksel olarak tamamen veya kısmen yok olmasına yol açacağı hesaplanan yaşam koşullarını kasıtlı olarak uygulamak, grup içinde doğumları önlemeye yönelik önlemler almak ve grubun çocuklarını zorla başka bir gruba nakletmek⁹².”

⁸⁹ Dapo Akande-Katie A. Johnston, “Implications of the Diversity of the Rules on the Use of Force for Change in the Law”, *The European Journal of International Law*, 32/2 (2021), 689.

⁹⁰ Akande-Johnston, 689.

⁹¹ Akande-Johnston, 679

⁹² “Yok etmek”, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Prosecutor - *Radislav Krstic davasında* tanımlandığı gibi, bir insan grubunu kalıcı olarak yok etme veya sakat bırakma niyetiyle gerçekleştirilen eylemler olarak anlaşılır. *Prosecutor v. Radislav Krstic, Case No. IT-98-33, Judgement, 490-503 (International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia, 2 August 2002).*

26 Şubat 2022 tarihinde, Ukrayna, UAD'ye Rusya Federasyonu aleyhine 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına Dair Sözleşme'nin yorumlanması, uygulanması ve yerine getirilmesi ile ilgili bir başvuruda bulunmuştur⁹³. Ukrayna, başvurusunda Sözleşmedeki hiçbir hükmün, Rusya Federasyonu'na, Sözleşmenin 1. maddesi kapsamındaki soykırımı önleme ve cezalandırma yükümlülüğünü yerine getirme aracı olarak Ukrayna'ya karşı kuvvet kullanma yetkisi vermediğini belirtmiştir. Ukrayna, Sözleşmenin amacına uygun olarak Rusya Federasyonu'nun Soykırım Sözleşmesi kapsamındaki yükümlülüklerini iyi niyetle yerine getirmesini talep etme hakkına sahip olduğunu ve Rusya Federasyonu'nun Sözleşmede öngörülen hak ve görevleri kötüye kullandığını, “özel askeri hareketinin” soykırımı önleme ve cezalandırma görevi “kisvesi altında” girilen bir saldırı olduğunu belirtmektedir⁹⁴. Bu bağlamda başvuru, Rusya Federasyonu'nun 24 Şubat 2022 tarihinde ilan ettiği ve sonrasında gerçekleştirdiği “özel askeri harekât” adını verdiği eylemlerinin asılsız bir soykırım iddiasına dayandığının ve bu nedenle Rusya'nın eylemlerinin Soykırım Sözleşmesi'nde hiçbir dayanağı bulunmadığının karara bağlanmasına yöneliktir.

UAD, Ukrayna'nın başvurusu üzerine 16 Mart 2022 tarihli geçici tedbirler kararında, Divan soykırımı önleme görevini yerine getirirken Sözleşme kapsamında açılan önceki bir davada⁹⁵ belirtildiği “her devletin ancak uluslararası hukukun izin verdiği sınırlar içinde hareket edebileceği”ne yönelik görüşünü yinelese de⁹⁶, şu ifadeleri kullanmıştır:

“Divan, başvuruçunun iddiaları hakkında ancak dava esasa inerse karar verebilir. Yargılamanın bu aşamasında, Mahkeme'nin Rusya Federasyonu'nun Ukrayna topraklarında soykırım yapıldığına dair iddiasını doğrulayacak kanıtlara sahip olmadığını gözlemlemek yeterlidir. Ayrıca, Sözleşme'nin, amacı ışığında, bir Sözleşmecî tarafın, iddia edilen bir soykırımı önlemek veya cezalandırmak amacıyla başka bir devletin topraklarında tek taraflı güç kullanmasına izin verdiği şüphelidir”⁹⁷.

⁹³ “Sözleşmenin yorumlanması ve uygulanması” başlıklı 9. maddesine göre, “Sözleşmecî devletler arasında, bu Sözleşmenin yorumlanması, uygulanması veya yerine getirilmesi ve ayrıca soykırım fillerinden veya 3. maddede belirtilen fillerin herhangi birinden bir devletin sorumluluğu ile ilgili olarak çıkan uyuşmazlıklar, uyuşmazlığın taraflarından birinin talebi üzerine Uluslararası Adalet Divanı önüne götürülür”. Sözleşmenin bu hükmü, Rusya Federasyonu'nun davanın açık yetkisizlik nedeniyle Divan tarafından davanın görülmesinin reddedilmesi talebini geçersiz kılmaktadır.

⁹⁴ *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)- Provisional measures, Ukraine v. Russia, ICJ, Order of 16 March 2022*, para. 53.

⁹⁵ *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro), Judgment, I.C.J. Reports 2007 (I)*, 221, para. 430.

⁹⁶ *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)- Provisional measures, Ukraine v. Russia, ICJ, Order of 16 March 2022*, para. 57.

⁹⁷ *Ukraine v. Russia, ICJ, Order*, para. 59.

Soykırım Sözleşmesi taraf devletlere soykırım yapmama, soykırımı önleme ve cezalandırma yükümlülüğü yüklemekle birlikte bir devletin başka bir devlete karşı soykırımı önleme gerekçesiyle kuvvet kullanmasına izin verdiğine yönelik açık bir hüküm içermemektedir. Bununla birlikte, Divan, Sözleşme bağlamında kuvvet kullanma hakkının var olup olmadığına ilişkin kanaatini “şüpheli” ifadesi ile ortaya koyarak⁹⁸ söz konusu Sözleşme kapsamında Rusya'nın bu türden bir müdahalede bulunmaya hakkı olup olmadığı hususunda net bir tutum ortaya koymamıştır.

Sözleşme soykırım suçunu önleme ve cezalandırma yükümlülüğünü yerine getirmek için tarafların alabileceği önlem türlerini açıkça belirlememektedir, ancak taraf devletlerin bu yükümlülüğü iyi niyetle yerine getirmeleri gerekmektedir⁹⁹. Divan, meseleyi Ukrayna tarafından ele alarak, bu koşullar altında, Ukrayna'nın Ukrayna topraklarında sözde bir soykırımı önlemek ve cezalandırmak amacıyla Rusya Federasyonu tarafından askeri operasyonlara tabi tutulmama konusunda makul bir hakka sahip olduğu kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Soykırım Sözleşmesinin metni, devletlerin tek taraflı kuvvet kullanma olasılığını düşüncelerine yol açabilecek herhangi bir “şüpheli” uyandırmamaktadır. Bu nedenle, Sözleşmenin sözde bir soykırımı önlemek veya cezalandırmak amacıyla bir Sözleşme tarafının başka bir devletin topraklarında tek taraflı kuvvet kullanmasına izin vermediğine şüphe yoktur.

Sözleşmenin “Birleşmiş Milletlerle iş birliği” başlıklı 8. maddesine paralel şekilde soykırım veya diğer insanlığa karşı suçları önleme veya sona erdirmeye, sadece “BM Şartı'na göre ve BM prosedürlerine uygun olarak alınan önlemler” çerçevesinde meşru görülebilecektir. Bu da bu türden bir sebeple kuvvet kullanımının Güvenlik Konseyi kararıyla belirlenebileceği anlamına gelmektedir¹⁰⁰. BM Güvenlik Konseyi, Rusya'nın müdahalesini onaylamış değildir. Mevcut uluslararası hukuk kurallarına göre Ukrayna topraklarında insancıl müdahale gerekçesiyle kuvvet kullanılabilmesi, Güvenlik Konseyi'nin BM Şartı VII. Bölüm çerçevesinde alabileceği bir yetkilendirme kararının çıkması siyasi saiklerle hareket eden Güvenlik Konseyi daimî üyelerinden başta ABD olmak üzere diğer batılı devletlerin veto hakkını kullanmaları kuvvetle muhtemel olduğundan imkânsızdır.

İnsancıl müdahale için tetikleyici olay, soykırımı varan temel insan hakları ihlali, insanlığa karşı suçlar veya savaş suçlarına varan silahlı çatışma hukukunun ciddi ve geniş çaplı ihlalidir. Rusya, Ukrayna'nın Ukrayna'da Rusça konuşan

⁹⁸ Divanın bu tutumunun analizi hakkında bkz. Fethullah Bayraktar, “On the Controversial Illegality of the Unilateral Use of Force for the Prevention of Genocide: The ‘Doubtfulness’ Clause Adopted by the ICJ in the Case Filed by Ukraine Against Russia”, *Uluslararası İlişkiler*, 19/76, (2022), 39-52, <https://doi.org/10.33458/uidergisi.1213906> (E.T: 21.03.2023)

⁹⁹ *Ukraine v. Russia, ICJ, Order*, para. 56.

¹⁰⁰ Bayraktar, 5.

halka karşı soykırım politikası yürüttüğünü ve bunu müdahale için gerekçe olarak kullandığını iddia etmiştir. Soykırım suçu, ırk, din, milliyet veya etnik köken temelinde belirli bir grubu tamamen veya kısmen yok etmek anlamına gelirken Ukrayna'nın Donetsk ve Luhansk'ta Ruslara karşı soykırım olarak nitelendirilebilecek herhangi bir eylemde bulunduğu ilişkin herhangi bir kanıtın varlığı doğrulanmamıştır. Divan da verdiği kararlarla bunu teyit etmiştir. 2014 yılından günümüze kadar Ukrayna'da bulunan ve görevi Ukrayna'daki durumu objektif bir şekilde gözlemek ve raporlamak olan Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Teşkilatı bünyesindeki Ukrayna Özel İzleme Misyonu, insani müdahalenin Rus saldırganlığının gerekçesi olamayacağını belirtmiştir¹⁰¹. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumak ve ayrılıkçı hareketleri bastırmak için Donbass bölgesi halkına karşı askeri fiillerinin soykırım bağlamında değil ancak insanlığa karşı suç kapsamında tartışılması söz konusu olabilir ki böyle bir durumun varlığının kabulü dahi yabancı devletlerin müdahalesini meşru hale getirmek için yeterli bir hukuki dayanak değildir¹⁰².

Ayrıca, insani amaçlarla gerçekleştirilecek askeri bir müdahale için Güvenlik Konseyi'nin iznine ihtiyaç duyulmayacağı hukuken kabul edilmiş olsaydı dahi insani gerekçelerle yapılan Rusya'nın müdahalesinin orantılılık ilkesi ihlalinden ötürü Ukrayna'ya yönelik saldırgan eylemini hukuka uygun görülmesi imkânsız olacaktır.

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi (OHCHR) sözcüsü, Cenevre'de yaptığı konuşmada, 24 Şubat'ta başlayan Rus saldırılarının ardından Ukrayna'da Rus kuvvetlerinin nüfuslu bölgelerde veya yakınında füzeler, msket bombaları, ağır top mermileri ve roketler ile hava saldırıları da dahil geniş etki alanına sahip patlayıcı silahlar kullandığını, ayırım gözetmeyen saldırılarda sivillerin öldürüldüğü ve yaralandığını belirtmiştir¹⁰³. Rusya'nın Ukrayna'daki askeri faaliyetlerinin kapsamı, herhangi bir insani amaç için gereklilik ve hatta orantılılık ilkesini fazlasıyla aşmaktadır. Çok sayıda sivil zayıat ve sivilleri de etkileyen büyük ölçekli hava saldırıları, insani müdahale gerekçesi ile çelişecek boyuttadır¹⁰⁴. Görüldüğü gibi her koşulda, Rusya'nın gerekçelerinin uluslararası hukuk bakımından meş-

¹⁰¹ Ukrayna Özel İzleme Misyonu raporu için bkz. <https://www.osce.org/ukraine-smm/reports> (E.T: 20.03.2023)

¹⁰² Çok taraflı insan hakları sözleşmelerinde bulunan yükümlülüklerin hiçbiri, herhangi bir dış aktör tarafından zorlayıcı bir şekilde uygulanamaz. Jack Donnelly, "Human Rights, Humanitarian Crisis, and Humanitarian Intervention", *International Journal*, 48/4 (1993), 623.

¹⁰³ <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/02/turk-deplores-human-cost-russias-war-against-ukraine-verified-civilian>; BM kaynaklarına göre bugüne kadar sekiz bin sivilin öldüğü, 18 milyondan fazla insanın evlerini terk etmek zorunda kaldığı belirtilmiştir.

¹⁰⁴ Ukrayna'da evlerin, okulların, hastanelerin (doğum ve çocuk hastanesi) bombalanması, Kiev yakınındaki Buça kasabasında sivil ölümlerine tüm dünyanın tanık olması bu durumun açık göstergesidir.

ru görülmesi ihtimalinde dahi askeri müdahalelerde amaca ve gerekçeye uygun olmadan orantılılık ilkesinin ihlali dahi tek başına Rusya'nın eylemlerini hukuka aykırı kabul etmeye yetmektedir.

SONUÇ

Devletler uluslararası hukuka aykırı hareket etmeleri halinde özellikle uluslararası hukuka aykırı kuvvet kullanma durumlarında bu aykırılığı kabul etmek veya sessiz kalmak yerine fiillerini meşrulaştırmak için uluslararası hukuk normlarını manipüle ederek bu normları kendi fiillerini meşru gösterecek şekilde yorumlama yoluna gidebilmektedirler. Rusya'nın eylemlerini savunmak için hukukun dilini kullanması da bu açıdan alışılmadık bir durum değildir. Ancak Rusya'nın Ukrayna müdahalesini uluslararası hukuka göre meşrulaştırma çabasıyla ileri sürdüğü yukarıda değerlendirilen gerekçeleri, uluslararası toplumu tatmin etmekten uzak görünmenin yanında, uluslararası hukuk bakımından da dayanaktan yoksundur. Rusya'nın Ukrayna'ya müdahalesine yönelik uluslararası toplumun tepkisi, Rusya'nın ileri sürdüğü argümanları güçlendirmek için uluslararası hukuk normlarını manipüle etme veya yeniden oluşturma niyetinin kitlesel olarak reddedildiğini göstermektedir. Rusya'nın Ukrayna saldırıları Rusya'nın bölgedeki egemenliğini yeniden tesis etme politikasının ölçsüz ve aşırı olarak nitelendirilebilecek düzeyde gerçekleştirme çabasıdır. Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik saldırısının, sınırlı amaçlara sahip sınırlı bir askeri harekât oluşturmak bir yana, nihai amacı Ukrayna hükümetini devirmek olan tam anlamıyla uluslararası hukuka aykırı bir saldırı teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Rusya, Batılı devletlerin uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağını nasıl baltaladığını göstermek için özellikle ABD ve müttefiklerinin nükleer ve biyolojik silahlar geliştirdiği ve El Kaide ile bağları olduğu iddiasıyla ABD'nin Irak'ı işgali (2003), uluslararası hukukta hala tartışmalı olan BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın NATO tarafından insani müdahale gerekçesiyle Sırbistan'a yapılan askeri müdahale ve ardından Kosova'nın bağımsızlığa kavuşması gibi emsallere atıfta bulunmuştur. Ancak, Rusya'nın, diğer devletlerin uluslararası hukuka saygı gösterme konusunda kendisinden daha iyi bir geçmişe sahip olmadığını ileri sürmesinin kendi eylemlerini hukuka uygun hale getirme etkisi bulunmamaktadır.

Rusya Ukrayna müdahalesini, Donbass Bölge halkının Ukrayna Hükümeti tarafından soykırıma tabi tutulduğu iddiasıyla insani müdahale çerçevesinde meşrulaştırmaya çalışırken ve bölge halkının bağımsızlığını ilan etmesini tanıırken NATO'nun Kosova müdahalesini ve Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasını emsal göstermiştir. Ancak, Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza Mahkemesi'nin Kosovalı Arnavutların karşı karşıya kaldığı kitlesel vahşeti belgelemesinden sonra dahi Kosova halkının iyileştirici ayrılma teorisi çerçevesinde Sırbistan'dan

ayrılmasının uluslararası hukuka aykırı olduğunu iddia eden Rusya'nın, Kosova halkının yaşadığı baskı ve zulmün en azından aynısını yaşadığını dahi kanıtlayamadığı Donbass bölgesinin bu hakka dayanarak bağımsız olması gerektiğini ileri sürmesi tutarsızdır.

Rusya'nın BM Şartı'nın 2/4. maddesinde yer alan kuvvet kullanma yasağının istisnalarından biri olarak bireysel meşru müdafaa ve kolektif meşru müdafaa gerekçelerine başvurmasının da yukarıda açıklanan sebeplerle hukuken geçersiz olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, daha önce belirtildiği üzere Rusya'nın Ukrayna'ya karşı kuvvet kullanımının hukuka uygunluğu için ileri sürdüğü tüm gerekçelerin uluslararası hukukta yeri olduğunun kabul edilmesi ihtimalinde dahi, silahlı çatışmalar hukukunun ve kuvvet kullanmanın temel kurallarından biri olan orantılılık ilkesine aykırı şekilde Donbass bölgesinin sınırlarını aşarak diğer Ukrayna topraklarına yönelik de saldırıların orantısız ve asker-sivil ayrımı gözetmeksizin gerçekleşmesi nedeniyle dahi Rusya'nın eylemlerinin uluslararası hukuka aykırılığı açıktır.

Rusya'nın, Ukrayna'daki silahlı saldırıyı haklı çıkarmak için, ülke güvenliği, soykırım, Nazizm ve tarihi haklar gibi başvurduğu argümanlar ancak kuvvet kullanımının uluslararası hukukça meşru sayıldığı hallerin varlığı halinde bir anlam ifade edecektir. Rusya tarafından ileri sürülen gerekçelerin meşruluğunun kabul edilmesi İkinci Dünya Savaşı'nın küllerinden doğan uluslararası hukukun temel ilkelerini yok etme ve dolayısıyla uluslararası sistemde kaosu yayılmasına sebep olma potansiyeline sahiptir. Sonuç olarak, Rusya'nın gerçekleştirdiği askeri müdahalenin hukuka uygun olduğuna uluslararası toplumu ikna etmeye çalışırken ileri sürdüğü tüm gerekçeler hukuki dayanaktan tamamen yoksundur.

KAYNAKÇA

- Ablan, John R., “Signal and Affirm: How the United Nations Should Articulate the Right to Remedial Secession”, *Vanderbilt Law Review*, 45/1 (2012), 211-243.
- Akande, Dapo-Johnston, Katie A., “Implications of the Diversity of the Rules on the Use of Force for Change in the Law”, *The European Journal of International Law*, 32/2 (2021), 679-697.
- Aksar, Yusuf, Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk-II, Ankara, Seçkin Yayınları, 6. Basım., 2021.
- Arsava, Füsün, Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15/1 (2011), 101-124.
- Azarkan, Ezeli, “Devletlerin Tanınması ve 1933 Montevideo Sözleşmesi”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15/4 (2016), 1055-1068.
- Azizi, Sattar-Mousa Karami, “Applicability of Remedial Secession Theory on the Recognition of Donetsk and Luhansk Oblasts’ Independence”, *International Law Review*, 39/68 (2022), 141-172.
- Bannelier, Karine, Theodore Christakis, “Under the UN Security Council’s Watchful Eyes: Military Intervention by Invitation in the Malian Conflict”, *Leiden Journal of International Law*, 26/4 (2013), 855-874.
- Başlar, Kemal, Uluslararası Hukukta “Erga Omnes” Kavramı, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 22/2 (2002), 75-108.
- Bayraktar, Fethullah, “On the Controversial Illegality of the Unilateral Use of Force for the Prevention of Genocide: The ‘Doubtfulness’ Clause Adopted by the ICJ in the Case Filed by Ukraine Against Russia”, *Uluslararası İlişkiler*, 19/76, (2022), 39-52.
- Beck, Louise Doswald, The Legal Validity of Military Intervention by Invitation of the Government, *British Yearbook of International Law*, 56/1 (1985), 189-252.
- Bozkurt, Enver vd. Devletler Hukuku, Ankara, Yetkin Yayınevi, 11. Basım, 2021
- Brewer, Evan M., “To Break Free from Tyranny and Oppression”, *Vanderbilt Law Review*, 45/1 (2012), 245-291.
- Byrne, Max, “Consent and the use of force: an examination of ‘intervention by invitation’ as a basis for US drone strikes in Pakistan, Somalia and Yemen”, *Journal on the Use of Force and International Law*, 3/1 (2016), 97-125.
- Chadwick, Elizabeth, “National Liberation In The Context Of Post- And Non-Colonial Struggles For Self-Determination”, Marc Weller (ed.) *The Oxford Handbook of The Use of Force In International Law*, Oxford University Press, 2015, 841-860.
- Corten, Olivier, *The Law Against War: The Prohibition on the Use of Force in Contemporary International Law*, Hart Publishing, 2010.
- Crawford, James Richard, *The Creation of States in International Law*. Oxford University Press, 2nd Edition, 2007.

- Demirel, Naim, BM Güvenlik Konseyi ve Uluslararası Barışın Korunması, İstanbul, Derin Yayınları, 2015.
- Denk, Erdem, Uluslararası Örgütler Hukuku-Birleşmiş Milletler Sistemi, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2015.
- Diehl, Paul F. / Kulkarni, Shyam / Irish, Adam, “The Bush Doctrine and the Use of Force: Reflections on Rule Construction and Application”, *The Loyola University Chicago International Law Review*, 9/1 (2011), 71-101.
- Dinstein, Yoram, *War, Aggression and Self-Defence*, Cambridge University Press, 6th Edition, 2017.
- Donnelly, Jack, “Human Rights, Humanitarian Crisis, and Humanitarian Intervention”, *International Journal*, 48/4 (1993), 607-640.
- Dönmez, Suat, “Kuvvet Kullanma Kapsamında Ön Alıcı ve Önleyici Saldırı Kavramları”, *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/3 (2017), 8-15.
- Duursma, Jorri, *Fragmentation and The Interntional Relations of Micro-States: Self Determination and Statehood*, Cambridge University Press, 1996.
- Ehtibarlı, Yaşar, *Uluslararası Hukukta Self Determinasyon Hakkı ve Hakkın Ekonomik Boyutu*, Ankara, Seçkin Yayınevi, 2016.
- Etezazian, Sina, “The Nature of the Self-Defence Proportionality Requirement”, *Journal on the Use of Force and International Law*, 13/2 (2016), 260-289.
- Fox, Gregory H, “Intervention by Invitation”, Marc Weller (ed), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, 2015.
- Güneysu, Gökhan, “Orantılılık İlkesi ve Uluslararası İnsancıl Hukuk”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 4/14 (2003), 451-465.
- Gray, Christine, “The US National Security Strategy and the New Bush Doctrine on Pre-emptive Self-defense”, *The Chinese Journal of International Law*, 1/2 (2002), 437-448.
- Green, James A, The “Additional” Criteria for Collective Self-Defence: Request but not Declaration, *Journal on the Use of Force and International Law*, 4/1 (2017), 4-12.
- Hanna, Roya M., “Right to Self-Determination in In Re Secession of Quebec”, *Maryland Journal of International Law*, 23/1 (1999), 213-246.
- Holzgrefe, J. L., “The Humanitarian Intervention Debate”, Holzgrefe, J.L.-Keohane, R. O. (ed.) *Humanitarian Intervention: Ethical, Legal and Political Dilemmas*, Cambridge University Press, 2003, 15-52.
- Knox, Robert, “Civilizing Interventions? Race, War and International Law”, *Cambridge Review of International Affairs*, 26/1 (2013), 111-132.
- Kotova, Anastasiya-Tzouvala, Ntina, “In Defense Of Comparisons: Russia and The Transmutations Of Imperialism In International Law”, *American Journal of International Law*, 116/4 (2022), 710-719.
- Kretzmer, David, “The Inherent Right of Self-Defence and Proportionality in Jus ad Bellum”, *European Journal of International Law*, 24/1 (2013).

- Kritsiotis, Dino, "A Study of the Scope and Operation of the Rights of Individual and Collective Self-Defence under International Law", Nigel D. White-Christian Henderson (ed.), *Research Handbook on International Conflict and Security Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello and Jus Post Bellum*, Edward Elgar Publishing, 2013, 170-228.
- Merezhko, Oleksandr, "Crimea's Annexation by Russia-Contradictions of the New Russian Doctrine of International Law", *Heidelberg Journal of International Law*, 75 (2015).
- Mon, Christopher Le, "Unilateral Intervention by Invitation in Civil Wars: The Effective Control Test Tested", *International Law and Politics*, 35 (2003), 741-793.
- Nolte, George, "Intervention by Invitation", Max Plack Encyclopedia of Public International Law, 2010, <http://opil.ouplaw.com/view/10.1093/law:epil/9780199231690/law9780199231690-e1702?prd=EPIL>
- O'Connell, Mary Ellen, "The Limited Necessity of Resort to Force", Dale Stephens and Paul Babe (eds.), *Imagining Law: Essays in Conversation with Judith Gardam*, University of Adelaide Press, 2016.
- O'Meara, Christopher, *Necessity and Proportionality and the Right of Self-Defence in International Law*, Oxford University Press, 2020.
- Pazarcı, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk*, Ankara, Turhan Kitabevi, 2020, 19. Basım, 146-148.
- Perkins, John A., "The Right of Counterintervention", *The Georgia Journal of International and Comparative Law*, 17/2 (1986), 171-224.
- Pigrau, Antoni, "Reflections On The Effectiveness Of Peremptory Norms And Erga Omnes Obligations Before International Tribunals, Regarding The Request For An Advisory Opinion From The International Court Of Justice On The Chagos Islands", *Questions of International Law*, 55 (2018), 131-146.
- Radpey, Loqman, "Remedial Peoplehood: Russia's New Theory on Self-Determination in International Law and its Ramifications beyond Ukraine", <https://www.ejiltalk.org/remedial-peoplehood-russias-new-theory-on-self-determination-in-international-law-and-its-ramifications-beyond-ukraine/>
- Reçber, Sercan, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, İstanbul, Oniki Levha Yayınları, 2016.
- Saul, Matthew, "The Normative Status of Self-Determination in International Law: A Formula for Uncertainty in the Scope and Content of The Right?", *Human Rights Law Review*, 11/4 (2011), 609-644.
- Shaw, Malcolm N., *Uluslararası Hukuk*, çev. ed. İbrahim Kaya, Ankara, Türkiye Bilimler Akademisi, 8. Basım, 2017
- Simon, Thomas W., "Remedial Secession: What The Law Should Have Done, From Katanga To Kosovo", *The Georgia Journal of International and Comparative Law*, 40 (2011), 105-173.
- Tarhanlı, Turgut, *Kuvvet Kullanma, Meşruiyet ve Hukuk*, *Anayasa Yargısı Dergisi*, 19/1 (2003), 11-34.

- Vidmar, Jure “Remedial Secession in International Law: Theory and (Lack of) Practice”, *St Antony’s International Review*, 6/1 (2010), 37-56.
- Visser, Laura, “Intervention By Invitation and Collective Self-Defence: Two Sides of The Same Coin?”, *Journal on the Use of Force and International Law*, 7/2 (2020), 292-316.
- Wippman, David, “Military Intervention, Regional Organizations, and Host-State Consent”, *Duke Journal of Comparative International Law*, 7 (1996), 209-240.
- Wippman, David, “Pro-democratic Action”, Marc Weller (ed.) *The Oxford Handbook of The Use of Force In International Law*, Oxford University Press, 2015, 797-815.
- Wood, Sir Michael, *Self-Defence and Collective Security: Key Distinctions*, Marc Weller (ed.), *The Oxford Handbook of the Use of Force in International Law*, Oxford University Press, 2015, 649-660.